M. MINVCII
FELICIS
OCTAVIVS.

OXONIÆ,
Impensis THOMÆ HVGGINS,
& HENRICI CVRTEYN.
Anno Dom. 1627.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

TYPOGRAPHVS LECTORI.

NEc tuo compendio (candide Lector) nec ſcriptoris huius dignitati ſatis caverunt, qui limpidiſſimam puræ latinitatis ſcatebram cum * turbido Arnobio confundebant. Non ero tamen venerando Patris nomini ita iniurius,

* Arnob. inæqualis & nimius, & abſque operis ſui partitione confuſus. Hieron. ep. 13. ad Paul.

vt dicam eos tam impari nexu (cum Merentio a-
Æneid. 8. pud * Virgilium) viventem cadaveri copulaſſe. Sed ſane tam infælix conſortium maximas huic libro tenebras offudit : qui verè audit expirantis iam Romanæ eloquentiæ vltimus conatus, & quaſi mox emorituræ lucernæ ſupremus fulgor. Hunc à mendis quæ in editione Frobenianâ ſubinde occurrunt repurgandum

dum curavi. Scholia in ſcriptorem tam omnium manibus tritum ſupervacanea duxi: cum tyrones veteranorum operâ in evolvendo hoc authore vtplurimum vtantur. Habes hic igitur purum putum Minucium, id eſt gemmam nativo meliꝰ ſplendore micantem: fruere, & Vale.

Lactantius Divinarum Institutionum.
Lib. V. c. 1.

Minucius Felix, non ignobilis inter causidicos loci fuit. Huius liber, cui Octavio titulus est, declarat, quàm idoneus veritatis assertor esse potuisset; si se totum ad id studium contulisset.

M. MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

Ogitanti mihi, & cum animo meo Octavij boni & fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæsit, ut ipse quodammodò mihi viderer in præterita redire, non ea quæ jam transacta & decur-

ſa ſunt, recordatione revocare. Ita ejus contemplatio, quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori meo, ac penè intimis ſenſibus implicata eſt. Nec immeritò diſcedens vir eximius & ſanctus, immenſum ſui deſiderium nobis reliquit: vtpote cùm & ipſe tanto noſtri ſemper amore flagraverit, vt & in ludicris & ſerijs pari mecum voluntate concineret: eadem vellet, vel nollet, crederes vnam mentem in duobus fuiſſe diviſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus. & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucem ſapientiæ & veritatis emergerem, non reſpuit comitem: ſed, quod eſt glorioſius, præcurrit. Itaque cùm per vni-

vniversam convictus nostri & familiaritatis ætatem mea cogitatio volveretur, in illo præcipuè sermone ejus, mentis meæ resedit intentio, quæ Cæcilium superstitiosis vanitatibus etiamtum inhærentem, disputatione gravissimâ ad veram Religionem reformavit. Nam negocij & visendi mei gratiâ Romam contenderat, relictâ domo, conjuge, liberis; & quod est in liberis amabilius, annis adhuc innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquela ipso offensantis linguæ fragmine dulciore. Quo in adventu ejus non possum exprimere sermonibus, quanto, quamque impatienti gaudio exultaverim, cùm augeret maximè lætitiam meam

amicissimi hominis inopinata præsentia. Igitur post unum & alterum diem, cùm jam & aviditatem desiderij frequens assiduitatis vsus implesset : & quæ per absentiam mutuam de nobis nesciebamus, relatione alternâ comperissemus; placuit Hostiam petere amœnissimam civitatem, quòd esset corpori meo siccandis humoribus de marinis lavacris blanda & apposita curatio. sanè & ad vindemiam feriæ judiciariam curam relaxaverant. nam id temporis post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat. Itaque cùm diluculo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura aspirans lenitèr membra vegetaret, & cum eximiâ voluptate molli

molli vestigio sedens arena subsideret, Cæcilius simulacro Serapidis denotato (ut vulgus superstitiosus solet) manum ori admovens, osculum labiis impressit. Tunc Octavius ait: Non boni viri est, Marce frater, hominem domi forisq; lateri tuo inhærentem, sic in hâc imperitiæ vulgaris cæcitate deserere: vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos sanè, & vnctos, & coronatos: cùm scias hujus erroris non minorem ad te, quàm ad ipsum infamiam redundare. Cum hoc sermone ejus medium spacium civitatis emensi, jam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas velut sterneret ambulacro, perfundens lenis

lenis vnda tundebat: & ut semper mare etiam positis flatibus inquietum est, etsi non canis, spumosisque fluctibus exibat ad terram, tamen crispis torosisque. Ibidem erroribus delectati perquam sumus, cùm in ipso æquoris limine plantas tingueremus, quod vicissim nunc adpulsum nostris pedibus alluderet fluctus: nunc relabens, ac vestigia retrahens, in sese resorberet. Sensim itaque tranquilléque progressi, oram curvi mollitèr litoris, iter fabulis fallentibus, legebamus. Hæ fabulæ erant Octavij differentis de navigatione narratio. sed ubi eundi spacium satis justum cum sermone consumpsimus, eandem emensi viam rursùs versis vestigijs

digijs terebamus. Et cùm ad id loci ventū eſt, vbi ſubductæ naviculæ ſubſtratis roboribus, à terrenâ labe ſuſpenſæ quieſcebant: pueros videmus certatim geſtientes, teſtarum in mare jaculationibus ludere. Is luſus eſt, teſtam teretē jactatione fluctuum levigatam legere de litore: eam teſtam plano ſitu digitis comprehenſam, inclinem ipſum atque humilem, quantum poteſt ſuper vndas jurotare: ut illud jaculum, vel dorſum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur: vel ſummis fluctibus tonſis emicaret, dum aſſiduo ſaltu ſublevatur. Is ſe in pueris victorem ferebat, cujus teſta & procurreret longius, & frequentius exſiliret. Igitur cùm

omnes

omnes hac ſpectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere: ſed tacens, anxius ſegregatus, dolere, neſcio quid vultu fatebatur. Cui ego, Quid hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatem tuam? cur illam oculorum etiam in ſerijs hilaritatem requiro? Tum ille; Iamdudùm me Octavij noſtri acritèr angit & remordet oratio, quâ in te invectus objurgavit negligentiæ, vt me diſſimulanter gravius argueret inſcientiæ. Itaq; progrediar vlterius: de toto & integro mihi cum Octavio res eſt. Si placet, vt ipſius ſectæ homo cum eo diſputem, jam profectò intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare,

putare, quàm conſerere ſapientiam: modò in iſtis ad tutelam balnearum jactis, & in altum procurrentibus petrarum obicibus reſidamus, vt & requieſcere de itinere poſſimus & intentiùs diſputare. Et cum dicto ejus aſſedimus, ita, ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent. nec hoc obſequij fuit [aut ordinis] aut honoris: quippe cum amicitia pares ſemper aut accipiat aut faciat: ſed vt arbiter, & vtriſque proximus aures darem, & diſceptantes duos medius ſegregarem.

Tum ſic Cæcilius exorſus eſt: Quanquam tibi, Marce frater, de quo cùm maximè quærimus, non ſit ambiguum:

um : vtpote qui diligentèr in vtroque vivendi genere versatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: impræsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, vt libram teneas æquissimi judicis, nec in alteram partem propensus incumbas: ne non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quàm ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus aliquis, & quasi ignarus partis vtriusque considas, nullum negocium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque verisimilia quàm vera. Quo minus mirum est, nonnullos tædio investigandæ penitùs veritatis cuilibet opinioni temerè potius succumbere,

ere, quàm in explorando pertinaci diligentiâ perseverare. Itaque indignandum omnibus, imò indolescendum est, audere quosdam, & hos studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium, nisi sordidarum, certum aliquid de summâ rerum ac majestate decernere, de quâ tot [omnibus] seculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa Philosophia deliberat. Nec immeritò: cùm tantum absit ab exploratione divinâ humana mediocritas, ut neque quæ supra nos cœlo suspensa sublimata sunt, neque quæ infra terram profunda demersa sunt, aut scire sit datum, aut scrutari permissum, aut sciscitari religiosum: & beati satis, satisque prudentes

jure

Jure videamur, si secundùm illud vetus Sapientis oraculum nosmetipsos familiariùs noverimus. Sed quatenus indulgentes insano atque inepto labori, ultra humilitatis nostræ terminos evagamur, & in terram projecti cœlum ipsum & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, vel hunc errorem saltem non vanis & formidolosis opinionibus implicemus: sint [principia] omnium semina natura in se coeunte densata: quis hic auctor Deus? Sint fortuitis concursionibus totius mundi membra coalita, digesta, formata: quis Deus machinator? Sidera licèt ignis accenderit, & cœlum licèt materia sua suspenderit: licet terram fundave-

verit pondus, & mare licèt
fluxerit è liquore: vnde hæc
ligio, vnde formido, quæ ſu-
rſtitio eſt? Homo & ani-
al omne quod naſcitur, inſpi-
tur, & alitur, elementorum
oluntaria concretio eſt: in
æ rurſum homo, & animal
nne dividitur, ſolvitur, diſſi-
tur. ita in fontem refluunt,
in ſemet omnia revolvun-
ur, nullo artifice, nec judi-
e, nec auctore. Sic con-
egatis ignium ſeminibus ſo-
s alios atque alios ſemper
lendere: ſic exhalatis terræ
aporibus, nebulas ſemper a-
oleſcere: quibus denſatis co-
ctiſque, nubes altiùs ſurgere:
iſdem labentibus, pluvias flu-
re, flare ventos, grandines in-
repare: vel nimbis collidentibus

Jure videamur, si secundùm il- dave
lud vetus Sapientis oraculum influ

TIGHT
BOUN

mata: quis Deus machinator
Sidera licèt ignis accenderit,
& cœlum licèt materia fu
fuspenderit: licet terram fun-
dave-

daverit pondus, & mare licèt
influxerit è liquore: vnde hæc

ITLY

ND

ctisque, nubes altiùs surgere:
isdem labentibus, pluvias flu-
re, flare ventos, grandines in-
repare: vel nimbis colliden-
tibus

tibus tonitrua mugire, rutila
re fulgura, fulmina præmicare
adeò passim cadunt, montes
ruunt, arboribus incurrun
sine delectu tangunt loca sac
& profana: homines noxi
feriunt, sæpè & religiosos
Quid tempestates loquar v
rias, & incertas quibus nul
ordine vel examine, reru
omnium impetus volutatur?
naufragiis bonorum malorū
fata mixta, merita confusa;
incendijs interitum conveni
insontium, nocentiumque: &
cum tabe pestiferâ cœli tract
inficitur, sine discrimine om
nes deperire: & cùm belli a
dore sævitur, meliores poti
occumbere. In pace etiam no
tantùm æquatur nequitia me
lioribus, sed & colitur: vt
plu

pluribus nescias, vtrum sit eorum detestanda pravitas, an optanda felicitas. Quòd si mundus divinâ providentiâ, & alicujus numinis auctoritate regeretur, nunquam mereretur Phalaris & Dionysius regnum, nunquam Rutilius & Camillus exilium, nunquam Socrates venenum. Ecce arbusta frugifera, ecce jam seges cana, jam temulenta vindemia imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeô vt incerta nobis veritas occultatur, & premitur: aut quod magis credendum est, varijs & lubricis casibus, soluta legibus fortuna dominatur. Cùm igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, quanto venerabilius ac melius, antistitem veritatis majorum

rum excipere disciplinam: re- imper
ligiones traditas colere: deos s ,
quos à parentibus ante imbe- ropa
tus es timere quàm nosse fami- rmis
liariùs, adorare: nec de numi- dum v
nibus ferre sententiam, sed pri- eligi
oribus credere, qui adhuc rud multi
seculo in ipsis mundi natalibus us sa
meruerunt Deos vel faciles ha- & citr
bere vel reges. Inde adeò pe ti, col
vniversa imperia, provincias prev
oppida, videmus singulos fa- rum a
crorum ritus gentiles habere tionis
& Deos colere municipes, v hern
Eleusinios Cererem, Phryga rma
Magnam matrem, Epidaurios nœn
Æsculapium, Chaldæos Belum ctori
Astarten Syros, Dianam Tau- ur: c
ros, Gallos Mercurium, vni- os q
versa Romanos. Sic eorum dum
potestas & auctoritas totius is n
orbis ambitus occupavit: sic dum
impe-

imperium ſuum vltra ſolis vi-
s, & ipſius Oceani limites
ropagavit, dum exercent in
rmis virtutem religioſam,
um vrbem muniunt ſacrorum
eligionibus, caſtis virginibus,
ultis honoribus ac nomini-
us ſacerdotum: dum obſeſſi,
& citra ſolum Capitolium cap-
i, colunt deos, quos alius jam
previſſet iratus, & per Gallo-
rum acies mirantium ſuperſti-
tionis audaciam, pergunt telis
nermes, ſed cultu religionis
rmati: dum capti in hoſtilibus
cœnibus adhuc ferociente vi-
toriâ numina victa venecran-
ur: dum vndique hoſpites De-
s quærunt, & ſuos faciunt:
um aras extruunt etiam igno-
s numinibus & manibus. Sic
um vniverſarum gentium ſa-

cra

cra ſuſcipiunt, etiam regnan
meruerunt. Hic perpetuu
venerationis tenor manſit, q
longâ ætate non infringitur, ſe
augetur: quippe antiquitas ca
remonijs atque fanis tantu
ſanctitatis tribuere conſuevi
quantum adſtruxerit vetuſta
tis. Nec tamen temerè (a
ſim enim interim & ipſe co
cedere, & ſic meliùs errare) m
jores noſtri, aut obſervand
augurijs, aut extis conſulend
aut inſtituendis ſacris, aut d
lubris dedicandis operam n
vaverunt. Specta de libris me
moriam: jam eos deprehende
initiaſſe ritus omnium religio
num, vel ut remunaretur divi
na indulgentia, vel vt averter
tur imminens ira, aut ut jam
tumens & ſæviens placaretur

Teſti

Testis mater deûm, quæ adven-
tu suo & probavit matronæ ca-
stitatẽ, & vrbẽ metu hostili li-
beravit. Testes equestrium fra-
trum in lacu, sicut se ostende-
ant, statuæ consecratæ, qui an-
heli spumantibus equis atque
umantibus, de Perse victoriam
ãdem die, quâ vicerant, nun-
iaverunt. Testis ludorum of-
enso Iove de somnio plebeij
hominis iteratio: & Decio-
um devotio rata testis est: te-
tis & Curtius, qui equitis sui
el mole, vel ooere hiatum
profundæ voraginis coæqua-
it. frequentiùs etiam quàm
olebamus deorum præsenti-
m contempta auspicia conte-
tata sunt; Sic Allia nomen in-
austum, sic Claudii & Iunij,
non prælium in Pœnos, sed

ferale naufragium est. Et u
Thrasimenus Romanorum san
guine & major esset, & deco
lor, sprevit auguria Flaminius
& vt Parthos signa repetamus
dirarum imprecationes Cra
sus, & irrisit & meruit. Omitt
vetera quæ multa sunt, & d
deorum natalibus, donis, mu
neribus; negligo carmina poe
tarum; prædicta etiam de or
culis fata transilio, ne vobis an
tiquitas nimiùm fabulosa vi
deatur. intende templis ac de
lubris deorum, quibus Roman
civitas & protegitur & orna
tur: magis sunt augusta num
nibus incolis, præsentibus, in
quilinis, quàm cultu insigni
& muneribus opulenta. Ind
adeò pleni & mixti Deo vate
futura præcerpunt, dant caute
lam

lam periculis, morbis medelã, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus levamentum: etiam per quietẽ deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impiè per diem negamus, violamus, peieramus. Itaque cum omnium gentium de dijs immortalibus, quamvis incerta ſit vel ratio vel origo, maneat tamen firma conſenſio. neminem fero tantâ audaciâ, tamque irreligioſâ neſcio quâ prudentiâ tumeſcentem, qui hanc religionem tam vetuſtam, tam vtilem, tam ſalubrem diſſolvere, aut infirmare nitatur. Sit licèt ille Theodorus Cyrenæus, vel qui prior Diagoras Melius, cui Atheon cognomen appoſuit antiquitas, qui vterque nullos deos aſſe-

verando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemque penitùs sustulerunt: nunquam tamen in hâc impietatis disciplinâ simulatæ Philosophiæ nomine atque auctoritate pollebunt. Cùm Abderitem Protagoram Athenienses viri, inconsultè potiùs quàm profanè de divinitate disputantem, & expulerint suis finibus, & in concione ejus scripta deusserint: quid homines (sustinebitis enim me impetû susceptæ actionis liberiùs exerentem) homines (inquam) deploratæ, illicitæ, ac desperatæ factionis grassari in deos non ingemiscendum est? qui de vltimâ fæce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis, sexus sui facilitate labentibus,

ibus, plebem profanæ conjurationis instituunt: quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis solennibus, & inhumanis cibis, non sacro quodam, sed piaculo fœderantur: latebrosa & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula: templa, vt busta, despiciunt: deos despuunt, rident sacra, miserantur miseri (si fas est) sacerdotum honores, & purpuras despiciunt ipsi seminudi: pro mirâ stultitiâ & incredibili audaciâ sperunt tormenta præsentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori post mortem timent, interim mori non timent. ita illis pavor & fallax spes solatio redivivo blanditur. Ac jam, vt fœcundiùs nequiora proveni-

unt, serpentibus indies perditis moribus per vniversum orbem sacraria ista teterrima impiæ coitionis adolescunt. crudenda prorsus hæc & execranda consensio. occultis se notis & insignibus noscunt, & amant mutuò penè antequam noverint: passim etiam inter eos velut quædam libidinum religio miscetur; ac se promiscuè appellant Fratres & sorores, ut etiam non insolens stuprum interceßione sacri nominis fiat incestum. ita eorum vana & demens superstitio sceleribus gloriatur. Nec de ipsis, nisi subsisteret veritas, maximè nefaria & honore præfanda sagax fama loqueretur. Audio eos turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta nescio quâ per-

persuasione venerari: digna & nata religio talibus moribus. Alij eos ferunt ipsius antistitis ac sacerdotis colere genitalia, & quasi parentis sui adorare naturam. nescio an falsa, certè occultis ac nocturnis sacris apposita suspicio : & qui hominem summo supplicio pro facinore punitum ,& crucis ligna feralia, eorum cæremonias fabulantur, congruentia perditis, sceleratisque tribuunt altaria, vt id colant quod merentur. Iam de initiandis tirunculis fabula tàm detestanda quàm nota est. infans farre contectus , vt decipiat incautos, apponitur ei qui sacris imbuitur. is infans à tirunculo farris superficie, quasi ad innoxios ictus provocato, cæcis, oc-

cultisque vulneribus occiditur: hujus (prò nefas) sitienter sanguinem lambunt; hujus certatim membra dispertiunt: hâc fœderantur hostiâ; hâc conscientiâ sceleris ad silentium mutuum pignorantur. hæc sacra sacrilegijs omnibus tetriora. Et de convivio notum est, [passim omnes loquuntur] id etiam Cirtensis nostri testatur oratio: ad epulas solenni die coeunt, cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. illic post multas epulas, vbi convivium caluit, & incestæ libidinis fervor ebrietate exarsit, canis qui candelabro nexus est, jactu offulæ vltra spacium lineæ, quâ vinctus est, ad impetum & saltum provocatur:

catur: sic everso, & extincto conscio lumine impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt per incertum sortis: & si non omnes operâ, conscientiâ tamen pariter incesti; quoniam voto vniversorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum. Multa prætereo consultò, (nam & hæc nimis multa sunt) quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipsius pravæ religionis obscuritas. Cur etenim occultare & abscondere, quicquid illud colunt, magnoperè nituntur? cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint. cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? cur nunquam palàm loqui, nunquamliberè

congregari ſuſtinent, niſi illud quod colunt & interprimunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Vnde autem, vel quis ille, aut vbi Deus unicus, ſolitarius, deſtitutus: quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverunt? Iudæorum ſola & miſera gentilitas unum & ipſi Deum, ſed palàm, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt: cujus adeò nulla vis, nec poteſtas eſt, ut ſit Romanis numinibus cum ſuâ ſibi natione captivus. At [etiam] Chriſtiani quænam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogi-

cogitationes diligenter inquirere? discurrentem scilicet, atque vbique præsentem: molestum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curiosum: siquidem astat factis omnibus, locis omnibus interrat: cum nec singulis inservire possit per vniuersa districtus, nec vniversis sufficere in singulis occupatus. Quid, quòd toti orbi, & ipsi mundo cum sideribus suis minantur incendium, ruinam moliuntur, quasi aut naturæ divinis legibus constitutus, æternus ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœlesti compage divisa, moles ista, quâ continemur, & cingimur, lubruatur. Nec hac furiosâ opinione contenti, aniles fabulas ad-

adſtruunt & annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortem, & cineres, & favillas: & neſcio qui fiduciâ mendacijs ſuis invicem credunt. putes eos jam revixiſſe. anceps malum & gemina dementia, cœlo & aſtris quæ ſic relinquimus (vt invenimus) interitum denunciare: ſibi mortuis, & extinctis (qui ſicut naſcimur, & interimus) æternitatem repromittere. Indè videlicèt & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram reſolvatur: nec interſit, utrum feræ diripiant, an maria conſumant: an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt,

tiunt, pœna sit: si non sentiunt, ipsa conficiendi celeritate, medicina. Hoc errore decepti beatam sibi, vt bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur: cæteris, ut injustis, pœnam sempiternam. Multa ad hæc suppetunt; ni festinet oratio: injustos ipsos, magis nec laboro, jam docui: quanquam etsi justos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui, sententijs plurimorum etiam vestra consensio est. nam quicquid agimus, vt alij fato, ita vos Deo addicitis. sic sectæ vestræ non spontaneos cupere, sed electos. Igitur iniquum judicem fingitis, qui sortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen scisciari, utrùmne sine corpore, an cum

cum corporibus? & corporibus quibus, ipsis ne, an innovatis, resurgatur? sine corpore? sine corpore, quod sciam, neq; mens, neq; anima, nec vita est. ipso corpore? sed jam antè dilapsum est. alio corpore? ergo homo novus nascitur, non prior ille reparatur. & tamen tanta ætas abijt, secula innumera fluxerunt, quis vnus [vllus] ab inferis vel Protesilai sorte remeavit horarum saltem permisso commeatu: vel vt exemplo crederemus? Omnia ista figmenta malesanæ opinionis, & inepta solatia à poëtis fallacibus in dulcedine carminis lusa à vobis nimium credulis in Deum vestrum turpitèr reformata sunt. Nec saltèm de præsentibus capitis experimen-

mentum, quàm vos irritæ pol-
licitationis cassa vota decipi-
ant. quid post mortem im-
pendeat, miseri, dum adhuc vi-
vitis, æstimatis. Ecce pars ve-
strûm, & major, & melior, vt
dicitis, egetis, algetis, ope, re,
fame, laboratis: & Deus pati-
tur? dissimulat? non vult, aut
non potest opitulari suis. ita
aut invalidus, aut iniquus est.
tu qui immortalitatem postu-
mam somnias, cum querquero
quateris, cum febribus vreris,
cum dolore laceraris, non tum
conditionem tuam sentis? non
tum agnoscis fragilitatem? in-
vitus miser infirmitatis argue-
ris, nec fateris? Sed omitto cō-
munia. ecce vobis minæ, suppli
cia, tormenta, & jam non ado-
randæ, sed subeundæ cruces:

ignes

ignes etiam, quos & prædicitis,& timetis: vbi Deus ille? Qui ſubvenire reviviſcentibus poteſt, viventibus non poteſt? Nonne Romani ſine veſtro Deo imperant,regnant, fruuntur orbe toto, veſtríque dominantur? vos verò ſuſpenſi interim atque ſolliciti honeſtis voluptatibus abſtinetis ; non ſpectacula viſitis,non pompis intereſtis: convivia publica abſque vobis; ſacra certamina, præcerptos cibos, & delibatos altaribus potûs abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis.non floribus caput nectitis; non corpus odoribus honeſtatis; reſervatis vnguenta funeribus;coronas etiam ſepulchris denegatis, pallidi, trepidi, miſericordiâ digni,ſed noſtrorum deorum.

deorum. ita nec resurgitis miseri, nec interim vivitis. Proindè si quid sapientiæ vobis, aut verecundiæ est, desinite cœli plagas, & mundi fata, & secreta rimari: satis est pro pedibus aspicere; maximè indoctis, impolitis, rudibus, agrestibus, quibus non est datum intelligere civilia, multò magis denegatum est disserere divina. Quanquam, si philosophandi libido est, Socratem sapientiæ principem, quisquis vestrûm tantus est, si potuerit, imitetur. ejus viri quoties de cœlestibus rogabatur, nota responsio est: *Quod supra nos, nihil ad nos.* meritò ergo de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis. quod oraculum idem ipse præsensit, iccircò vniversis

sis se esse præpositũ; non quòd omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset : ita confessæ imperitiæ summa prudentia est. Hoc fonte defluxit Arcesilæ,& multò post Carneadis,& Academicorum plurimorum in summis quæstionibus tuta dubitatio,quo genere philosophari,& cautè indocti possunt, & docti glorioſè. Quid, Simonidis Melici nonne admiranda omnibus & sectanda cunctatio? qui cùm de eo, quid,& quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quæreretur ,primò deliberationi diem petijt: postridiè biduum prorogavit, mox alterum tantùm admonitus adjunxit: postremo cùm causas tantæ moræ tyrannus inquireret, respondit ille,

ille, quòd sibi, quanto inquisitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obscurior. Mea quoque opinione, quæ sunt dubia, vt sunt, relinquenda sunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temerè & audacitèr in alteram partem ferenda sententia est, ne aut anilis inducatur superstitio, aut omnis religio destruatur.

Sic Cæcilius, & renidens (nam indignationis ejus tumorem effusæ orationis impetus relaxaverat.) Et quid adhæc (ait) audet Octavius, homo Plautinæ Prosapiæ, vt pistorum præcipuus, ita postremus philosophorũ? Parce, inquam, in eum plaudere: neque enim prius exultare te dignum

dignum est concinnitate sermonis, quàm vtrinque plenius fuerit peroratum; maximè cum non laude, sed veritate disceptatio vestra nitatur. Et quanquam magnum in modum me subtili varietate tua delectârit oratio, tamen altiùs moveor, non de præsenti actione, sed de toto genere disputandi; quòd plerunque pro differentium viribus, & eloquentiæ potestate, etiam perspicuæ veritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum est auditorum facilitate, qui dum verborum lenocinio à rerum intentionibus avocantur, sine dilectu assentiuntur dictis omnibus, nec à rectis falsa secernunt: nescientes inesse & in incredibili verum, & in verisimili mendacium.

um. Itaque quò sæpiùs asseve-
rationibus credunt, eò frequen-
tiùs à peritioribus arguuntur:
sic assiduè temeritate decepti,
culpam judicij transferunt ad
incerti querelam, vt damnatis
omnibus malint vniversa sus-
pendere, quàm de fallacibus
judicare. Igitur nobis provi-
dendum est, ne odio identidem
sermonum omnium laborem-
mus: ita vt in execrationem &
odium hominum plerique sim-
pliciores efferantur. Nam in-
cautè credùli circumveniuntur
ab his, quos bonos putaverunt:
mox, errore consimili jam sus-
pectis omnibus, vt improbos
metuunt, etiam quos optimos
sentire potuerunt. Nos proinde
soliciti, quòd vtrinque in omni
negocio differatur, & ex altera

parte

parte plerumque obscura sit veritas, ex alterâ lateat mira subtilitas (quæ nonnunquam ubertate dicendi fidem confessæ probationis imitetur) diligenter, quantùm potest, singula ponderemus; ut argutias quidem laudare, ea verò quæ recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus.

Decedis (inquit Cæcilius) officio judicis religiosi. nam perinjurium est, vires te actionis meæ intergressu gravissimæ disputationis infringere, cùm Octavius integra & illibata habeat singula.

Si potest refutari id quod criminaris, inquam, in cõmune, nisi fallor, compendiũ protuli,

tuli, vt examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus. nec avocanda, quod quereris, diutius intentio, cum toto silentio liceat responsionem Ianuarij nostri jam gestientis audire.

Et Octavius: Dicam equidem, vt potero, pro viribus; & adnitendum tibi mecum est, vt conviciorum amarissimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec dissimulabo principio ita Natalis mei errantem vagam, lubricam, nutasse sententiam, vt sit nobis ambigendum, utrum sua eruditio turbata sit, an vacillaverit per errorem. nam interim

interim deos credere, interim se deliberare variavit, vt propositionis incerto, certior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in Natali meo versutiam nolo, non credo procul est ab ejus simplicitate subtilis vrbanitas. Quid igitur? vt qui rectam viam nescit, vbi, vt fit, in plures vna diffinditur, hæret anxius, nec singulas audet eligere, nec vniversas probare: sic cui non est veri stabile judicium, prout infida suspicio spargitur, ita ejus dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si Cæcilius identidem in contrarijs ac repugnantibus jactetur, æstuet, fluctuetur: quod ne fiat vlteriùs, convincam, & redarguam quamvis diversa, quæ dicta sunt, uni ve-

veritate confirmata, probataque; nec dubitandum ei de cætero est, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægrè se ferre, stomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cælestibus disputare: sciat omnes homines sine delectu ætatis, sexus, dignitatis, rationis, & sensus capaces & habiles procreatos; nec fortuna nactos, sed natura indeptos esse sapientiam: quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertores in memorias exierunt, priusquam solertia mentis parerent nominis claritatem; habitos esse plebeios, indoctos, seminudos. at verò divites facultatibus suis illigatos, magis aurum suspicere

consuëſſe quàm cœlum; noſtrates pauperes, & commentos eſſe prudentiã, & tradidiſſe cæteris diſciplinam. Vndè apparet, ingenium non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cum ipſâ mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, vel dolendum, ſi quicunque de diuinis quærat, ſentiat, proferat, cùm non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius veritas requiratur: atque etiam quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior ratio eſt: quoniam non fucatur pompâ facundiæ & gratiæ, ſed, vt eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Cæcilius aſſereret inter præcipua connixus eſt, hominem noſſe ſe, & circumſpicere debere, quid ſit, vnde

sit, quare sit; utrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potiùs à Deo factus, formatus, animatus. Quod ipsum explorare, & eruere, sine vniversitatis inquisitione non possumus; cùm ita cohærentia, connexa, concatenata sint, ut, nisi divinitatis rationem diligentèr excusseris, nescias humanitatis: nec possis pulchrè gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem: præcipuè cùm à feris, beluis, hoc differamus, quòd illa prona, in terramque vergentia, nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo, & ratio, per quæ Deum agnosci-

mus, ſentimus, imitamur, ignorare, nec fas, nec licet, ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris cœleſtem claritatam. Sacrilegij enim vel maximi inſtar eſt, humi quærere, quod in ſublimi debeas invenire. Quo magis mihi videntur qui hunc mundi totius ornatum non divinâ ratione perfectũ volunt, ſed fruſtis quibuſdam temere cohærentibus conglobatum, mentem, ſenſum, oculos deniq; ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamque perſpicuum, cùm oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infra, citraque luſtraveris, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, guber-

gubernetur? Cœlum ipsum vide quàm latè tenditur, quàm rapidè volvitur, vel quod in noctem astris distinguitur, vel quod in diem sole lustratur: jam scies quàm sit in eo summi moderatoris mira & divina libratio. Vide & annum vt solis ambitus faciat: & mensem vide vt luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recursantes vices, vt sit nobis operis & quietis alterna reparatio? Relinquenda verò Astrologis prolixior de sideribus oratio, vel quæ regant cursum navigandi, vel quæ arandi, metendique tempus indùcant: quæ singula non modò vt crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis & perfectæ ra-

rationis egerunt; verumetiam sentiri, perspici, intelligi, sine summâ solertiâ, & ratione non possunt. Quid cùm ordo temporum hâc frugum stabili varietate distinguitur, nonne auctorem suum, parentemque testatur? Ver æquè cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hiberna olivitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maximâ ratione consisteret. Iam providentiæ quantæ, ne hyems sola glacie ureret, aut sola æstas ardore torreret, autumni & veris interere medium temperamentum, vt per vestigia sua anni revertentis occulti & innoxij transitus laberentur. Mari intende, lege litoris stringitur: quicquid arborum

borum est, vide, quàm è terræ viscèribus animatur. Aspice Oceanum, resluit reciprocis æstibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluvios intuere, eunt semper exercitis lapsibus. Quid loquar aptè dispositа recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidvè animantium loquar adversùs sese tutelam multiformem? alias armatas cornibus, aliasdentibus septas, & fundatas ungulis, & spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pennarum. Ipsa præcipuè formæ nostræ pulchritudo Deum fatetur artificem; status rigidus, vultus erectus, oculi in summo, velut in speculâ constituti, & omnes cæteri sensus velut in arce compositi. Lon-

gum est ire per. singula : nihil in homine membrorum est, quod non & necessitatis causa sit,& decoris: & quod magis mirum est,eadem figura omnibus,sed quædam vnicuique lineamenta deflexa: sic & similes vniversi videmur, & inter se singuli dissimiles invenimur. Quid nascendi ratio,quid cupido generandi? nonne à Deo data est? & vt vbera partu matureſcente lacteſcant, & vt tener fœtus vbertate lactei roris adoleſcat? Nec vniversitati solummodò Deus, sed & partibus consulit. Britannia sole deficitur,sed circumfluentes maris tepore recreatur: Ægypti siccitatem temperat Nilus, [amnis] colit Euphrates Mesopotamiam,[pro imbribus pensat]

pensat] Indus [flumen] & serere Orientem dicitur,& rigare. Quòd si ingressus aliquam domum,omnia exculta, disposita,ornata vidisses; vtiq; præesse ei crederes dominũ,& illis bonis rebus multò esse meliorẽ. Ita in hãc mundi domo,cùm cœlum terramque perspicias, providentiã, ordinem, legem, crede esse vniversitatis dominũ, parentemque ipsis sideribus, & totius mundi partibus pulchriorem. Ni fortè,quoniã de providentiã nulla dubitatio est, inquirendum putas, utrum vnius imperio,an arbitrio plurimorum cœleste regnum gubernetur: quod ipsum non est multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla vtique de cœlo. quandò

vnquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſijt? Omitto Perſas de equorũ hinnitu augurantes principatũ, & Thebanorum præmortuam fabulam tranſeo: ob paſtorũ & caſæ regnum de geminis hiſtoria notiſſima eſt: generi & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt, & tam magni imperii duos fortuna non cepit. Vide cætera: rex vnus apibus: dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus: tu in cœlo ſummã poteſtatẽ dividi credas, & ſcindi veri illius ac divini imperij totam poteſtatem? cùm palàm ſit parentem omnium Deum, nec principiũ habere, nec terminũ: qui nativitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatẽ: qui ante mundum fuerit

ſibi

sibi ipse pro mundo: qui vniversa quæcunque sunt verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior est: nec comprehendi, tactu purior est; nec æstimari, sensibus major est; infinitus, immensus, & soli sibi, tantus quantus est, notus. Nobis verò ad intellectū pectus angustū est, & ideò sic eum dignè æstimamus, dum inæstimabilē dicimus. Eloquar quēadmodum sentio: magnitudinē Dei, qui se putat nosse, minuit: qui non vult minuere, non novit: nec nomen Dei quæras: Deus nomen est. illic vocabulis opus est, cùm per singulos proprijs appellationū insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Deus voca-

vocabulũ totum eſt. quem ſi patrem dixero, terrenum opineris; ſi regem, carnalem ſuſpiceris; ſi dominũ, intelliges utique mortalẽ. Auferadditamenta nominũ, & perſpicies ejus claritatẽ. Quid quòd omnium de iſto habeo conſenſũ? Audio vulgus, cùm ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quàm Deum dicunt: & Deus magnus eſt: & Deus verus eſt: &, Si Deus dederit: vulgi iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani confitentis oratio? & qui Iovem principẽ volunt, fallũtur in nomine, ſed de vnâ poteſtate conſentiunt. Audio poẽtas quoque vnum patrem divũm atque hominum prædicantes, & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium

nium Deus induxerit. Quid Mantuanus Maro? Nonne apertiùs, proximiùs, veriùs: Principio (ait) cœlum, & terras, & cætera mundi membra ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat. Inde hominum, pecudumque genus, & quicquid aliud animalium. Idem alio loco mentem iſtam & ſpiritum Deum nominat. Hęc enim ejus verba ſunt:

--Deum namque ire per omnes
Terraſque tractuſque maris, cœlumque profundum:
Hinc pecudes armenta viros genus omne ferarum.

Et quid aliud à nobis Deus, quàm mens, & ratio, & ſpiritus prædicatur? Recenſeamus, ſi placet, diſciplinam philoſophorum, deprehendes eos, etſi ſermo-

sermonibus varijs, ipsis tamen rebus in hanc unam coire & consp̃irare sententiam. Omitto illos rudes & veteres; qui de suis dictis sapientes esse meruerunt. Sit Thales Milesius omniũ primus, qui primus omnium de cœlestibus disputavit. Is rerum initium aquam dixit: Deum autẽ eam mentẽ, quæ ex aquâ cuncta formaverit: & altior & sublimior aquæ, & spiritus ratio, quam vt ab homine potuerit inveniri, à Deo tradita. Vides philosophi principalis nobiscum penitùs opinionem consonare. Anaximenes deinceps, & post Apolloniates Diogenes, aëra Deum statuunt, infinitum & immensum. Horum quoque similis de divinitate consensio est. Anaxagoræ vero,

verò descriptio & modus infinitæ mentis, Deus dicitur. Et Pythagoræ Deus est animus, per vniversam rerum naturam commeans, & intentus: ex quo etiam animalium omnium vita capiatur. Xenophanem notum est, omne infinitum cum mente, Deum tradere. & Antisthenem, populares deos multos, sed naturalem vnum præcipuum. Speusippum, vim naturalem, animalem, quâ omnia regantur, Deum nosse. Quid Democritus; quamvis atomorum primus inventor, nonne plerunque naturam, quæ imagines fundat, & intelligentiam, Deum loquitur? Straton quoque & ipse naturam. Etiam Epicurus ille, qui deos aut ociosos fingit, aut nullos, naturam tamen

men ſuperponit. Ariſtoteles variat,& aſſignat tamen unam poteſtatem. nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum præficit. Heraclides Ponticus quoque Deo divinam mentem quamvis variè adſcribit. Theophraſtus, & Zenon, & Chryſippus,& Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad vnitatem providentiæ omnes revolvuntur. Cleanthes enim mentem, modò animum, modó æthera, plerunque rationem Deum diſſeruit. Zenon ejuſdem magiſter, naturalem legem atque divinam,& æthera interim, interdumque rationem, vult omnium eſſe principium: idem interpretando Iunonem aëra, Iovem cœlum. Neptunum mare, ignem

nem esse Vulcanum,& cæteros similitèr vulgi deos elementa esse monstrando, publicum arguit gravitèr,& revincit errorem. Eadem ferè Chrysippus, vim divinam, rationalem naturam,& mundum interìm,& fatalem necessitatem Deum credit: Zenonemque interpretatione physiologiæ in Hesiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. Babylonio etiam Diogeni disciplina est exponendi,& differendi, Iovis partum,& ortum Minervæ,& hoc genus cæterarum rerum vocabula esse,non deorum. NamSocraticus Xenophon formam Dei veri negat videri posse,& ideò quæri non oportere. Aristo Chius comprehendi non posse. Vterque Majestatem Dei,

Dei, intelligendi desperatione
sensérunt. Platoni apertior de
Deo, & rebus ipsis, & nomi-
nibus oratio est: & quæ toti
esset cœlestis, nisi persuasionis
civilis nonnunquam admixtio-
ne sordesceret. Platoni itaque
in Timæo Deus est ipso nomi-
ne mundi parens, artifex ani-
mæ, cœlestium, terrenorumque
fabricator: quem & invenire
difficile præ nimiâ & incredi-
bili potestate, & cùm inveneris
in publicum dicere impossibile
præfatur. Eadem ferè & ista
quæ nostra sunt: nam & Deum
novimus, & parentẽ omniũ di-
cimus, & nunquã publicè nisi
interrogati prędicamus. Expo-
sui opiniones omnium fermè
philosophorũ, quibus illustrior
gloria est, Deum unum multis

licèt

licèt designasse nominibus: vt quivis arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse jam tunc Christianos. Quòd si providentiâ mundus regitur, & vnius Dei nutu gubernatur. non nos debet antiquitas imperitorum fabellis suis delectata vel capta ad errorẽ mutui rapere consensus: cum philosophorũ suorum sententijs refellatur, quibus & rationis & vetustatis asisitit auctoritas. Majoribus enim nostris tam facilis in mẽdacijs fides fuit, vt temerè crediderint etiam alia monstrosa miracula: Scyllam multiplicẽ Chimaram multiformem, & hydram felicibus vulneribus renascentem, & Centauros, equos hominibus implexos: &

quic-

quicquid famæ licet fingere illis erat libentèr audire. qui illas aniles fabulas, de hominibus aves, de feris homines, & de hominibus arbores atq; flores? quæ si essent facta, fierent quæ fieri non possunt, ideò non facta sunt. Similitèr verò eras deos quoque Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt; dum reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere, sacra facta sunt quæ fuerant assumpta solatia. Denique & antequam commercijs orbis patêret, & antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquęque natio conditorem suum, aut ducem inclytũ,

ut reginam pudicam ſexu ſuo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, vt civem bonæ memoriæ. ſic & defunctis præmium, & futuris dabatur exemplum. Lege Hiſtoricorum ſcripta, eadem mecum recognoſces, ob merita virtutis aut muneris deos habitos. Euhemerus exequitur & eorum natales, patrias, ſepulchra dinumerat, & per provincias demonſtrat; Dictæi Jovis, & Apollinis Delphici, & Phariæ Iſidis, & Cereris Eleuſiniæ. aſſumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus vtilitati hominum profuere. In eandē ſententiā & Perſeus philoſophatur & annectit inventas fruges, & frugū ipſarū repertores ijſdem no-

nominibus, ut Comicus ſermo eſt, Venerem ſine Libero & Cerere frigere. Alexander ille magnus inſigni volumine ad matrem ſuam ſcripſit, metu ſuæ poteſtatis proditum ſibi de dijs hominibus à ſacerdote ſecretũ: ille Vulcanũ facit omnium principem, & poſteà Iovis gentem. Diſpice Iſidis ad hirundinem ſiſtrum, & diſperſis membris inanem tui Serapidis ſive Oſiridis tumultũ, conſidera denique ſacra ipſa & myſteria: invenies exitus triſtes, fata, & funera, & luctus atque planctus miſerorum deorum. Iſis perditum filium cum Cynocephalo ſuo & alijs ſacerdotibus luget, plangit, inquirit; & Iſiaci miſeri cædunt pecto-

pectora,& dolorem infeliciſſimæ matris imitantur. mox invento parvulo gaudet Iſis, exultant ſacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus,vel perdere quod inveniunt, vel invenire quod perdunt. Nonne ridiculum eſt, vel lugere quod colas,vel colere quod lugeas? Hæc tamen Ægyptia quondã, nunc & ſacra Romana ſunt. Ceres facibus accenſis, & ſerpente circumlata, errore ſubreptam,& corruptam Liberam anxia & ſolicita veſtigat. hæc ſunt Eleuſinia. At quæ Iovis ſacra ſunt? nutrix capella eſt, & avido patri ſubtrahitur infans, ne voretur: & Corybantum cymbalis,ne pater audiat vagitus,tinnitus eliditur. De Cybele

le Dyndimenâ pudet dicere, quæ adulterum ſuum infeliciter placitum, quoniam & ipſa deformis, & vetula (vt multorum deorum mater) ad ſtuprũ illicere non poterat, execuit, vt deum ſcilicet faceret eunuchũ. Propter hanc fabulam Galli eam & ſemiviri ſui corporis ſupplicio colunt. hæc jam non ſunt ſacra: tormenta ſunt: Quid formæ ipſæ, & habitus? nonne arguunt ludibria & dedecora deorum veſtrorum? Vulcanus claudus deus, & debilis: Apollo tot ætatibus levis: Æſculapius benè barbatus, etſi ſemper adoleſcentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerva cæſijs, bubulis Iuno, pedibus Mercurius alatis, Pan vngulatis, Saturnus compeditis: Ianus

Ianus verò frontes duas geſtat, quaſi & averſus incedat: Diana interim eſt altè ſuccincta venatrix: & Epheſia, mammis multis, & uberibus extructa: & Trivia trinis capitibus, & multis manibus horrifica. Quid ipſe Iupiter veſter? modo imberbis ſtatuitur, modo barbatus locatur; et cum Hammon dicitur, habet cornua: et cum Capitolinus, tunc gerit fulmina: et cum Latiaris cruore perfunditur: & cum Feretrius non auditur. Et ne longiùs multos Ioves obeam, tot ſunt Iovis monſtra, quot nomina. Erigone ſuſpenſa de laqueo eſt, vt virgo inter aſtra ignita ſit. Caſtores alternis moriuntur, vt vivant: Æſculapius, vt in deum ſurgat, fulminatur:

Hercules, ut hominem exuat, Octæis ignibus concrematur. Has fabulas & errores, & ab imperitis parentibus discimus, & (quod est gravius) ipsis studijs & disciplinis elaboramus, carminibus præcipuè poëtarum: qui permirum quantum veritati ipsi suâ auctoritate nocuêre. Et Plato ideó præclarè Homerum illum inclytum laudatum & coronatum, de civitate, quam in sermone instituebat, ejecit. Hic enim præcipuus bello Troico deos vestros, etsi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus miscuit. Hic eorum paria composuit, sauciavit Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit. Iovem narrat à Briareo liberatum, ne à dijs cæteris ligaretur.

gaꝛetur: & Sarpedonem filiũ, quoniam morti non poterat eripere, cruentis imbribus flevisse: & cesto Veneris illectũ, flagrantius quàm in adulteras soleat, cum Iunone vxore incumbere. Alibi Hercules stercora egerit, & Apollo Admeto pecus pascit. Laomedonti verò muros Neptunus instituit, nec mercedẽ operis infelix structor accipit: illic Vulcanus Iovis fulmen cum Æneę armis in incude fabricatur: cum cœlũ, & fulmina, & fulgura longè antè fuerint, quàm Iupiter in Creta nasceretur: & flammas veri fulminis, nec Cyclops potuerit imitari, necipse Iupiter non vereri. Quid loquar Martis & Veneris adulteriũ deprehensũ? & in Ganymedem Iovis stuprum cœ-

lo consecratum? Quæ omnia in hoc prodita, vt vitijs hominũ quædam auctoritas pararetur. His atque hujusmodi figmentis,& mendacijs dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum; & ijsdem fabulis inhærentibus, adusque summæ ætatis robur adolescunt; & in ijsdem opinionibus miseri consenescunt: cùm sit veritas obvia, sed requirentibus. Saturnum enim principem hujus generis & examinis omnes scriptores vetustatis, Græci Romanique hominem prodiderunt. Scit hoc nepos,& Cassius in Historiâ,& Thallus ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Cretâ profugus, Italiam metu filij sævientis accessit, & Iani susceptus hospitio rudes

rudes illos homines & agreſtes multa docuit, (vt Græculus & politus,) literas imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere. Itaq; latebrã ſuam, quòd tutò latuiſſet, vocari maluit Latium: & vrbem Saturniam de ſuo nomine, & Ianiculum Ianus, ad memoriam vterque poſteritatis reliquerunt. Homo igitur vtique qui fugit, homo vtique qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine. terræ enim & cœli filius quòd apud Italos eſſet ignotis parentibus, proditus eſt: vt in hodiernum inopinato viſos, cœlo miſſos, ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. cjus filius Iupiter Cretæ, excluſo parente, regnavit, illic obijt, illic filios habuit, adhuc

huc annorũ Iovis visitur, & sepulchrum ejus ostenditur, & ipsis sacris suis humanitatis arguitur. Ociosum est ire per singulos, & totam seriem generis istius explicare, cùm in primis parentibus probata mortalitas, in cæteros ipso ordine successionis influxerit. Nisi fortè post mortem deos fingitis, & peierante Proculo deus Romulus, & Iuba Mauris volentibus deus est, & divi cæteri reges, qui consecrantur non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis. Invitis denique hoc nomen adscribitur: optant in homine perseverare. fieri se deos metuunt; & etiamsi fenes nolunt. Ergò nec de mortuis dij sunt, quoniam Deus mori non potest: nec de natis,

natis, quoniam moritur omne quod naſcitur. divinum autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. cur enim ſi nati ſunt, non hodiéque naſcuntur: niſi fortè jam Iupiter ſenuit, & partus in Iunone defecit; & Minerva canuit antequam peperit? An ideò ceſſavit iſta generatio, quoniam nulla hujuſmodi fabulis præbetur aſſenſio. Cæterùm ſi dij creari poſſent, interire non poſſent; plures totis hominibus deos haberemus; vt jam eos nec cœlum contineret, nec aër caperet, nec terra geſtaret. Vndè manifeſtum eſt, homines illos fuiſſe, quos & natos legimus, & mortuos ſcimus. Quis ergò dubitat horum imagines conſecratas vulgus orare, & pub-

licè colere? dum opinio, & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore perſtringitur, argenti nitore, & candore eboris hebetatur? Quòd ſi in animum quis inducat, tormentis quibus, & quibus machinis ſimulacrum omne formetur, erubeſcet timere ſe materiem ab artifice, vt deum faceret, illuſam. Deus enim ligneus, rogi fortaſſè vel infælicis ſtipitis portio, ſuſpenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et deus æreus vel argenteus de immundo vaſculo (vt ſæpius factum Ægyptio regi) conflatur, tunditur malleis, in incudibus figuratur: & lapideus cæditur, ſcalpitur, & ab imperito homine lævigatur: nec ſentit ſuæ nativitatis in-

injuriam, ita vt nec posteà de vestrâ veneratione culturam: nisi fortè nondum deus saxum est, vel lignum, vel argentum. Quandò igitur hic nascitur? ecce funditur, fabricatur, scalpitur, nondum deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur, nec adhuc deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur: tunc postremò deus est, cùm homo ille voluit, & dedicavit. Quantò verius de dijs vestris animalia muta naturaliter judicant, mures, hirundines, milvi: non sentire eos sciunt, rodunt, insultant, insident: ac, nisi abigatis, in ipso dei vestri ore nidificant. Araneæ vero faciem ejus intexunt, & de ipso capite sua fila suspendunt: vos tergitis, mundatis, eraditis: & illos,

quos facitis, protegitis, & timetis. Dum vnusquisque vestrûm non cogitat, priùs se debere Deum nosse, quàm colere: dum inconsultè gestiunt parentibus obedire, dum fieri malunt alieni erroris accessio, quàm sibi credere: dum nihil ex his quæ timent, nôrunt: sic in auro & argento avaritia consecrata est; sic statuarum inanium consignata forma; sic nata Romana superstitio, quorum ritus si percenseas, ridenda quàm multa, multa etiam miseranda sunt. Nudi crudâ hieme discurrunt, alij incedunt pileati, scuta vetera circumferunt, pelles cædunt, mendicantes vicatim deos ducunt. Quædam fana semel anno adire permittunt, quædam in totum nefas visere est,

est,quædã viro non licet, nonnulla absque fœminis sacra sunt: etiam servo quibusdam cærenonijs interesse piaculare flagitium est.alia sacra coronat vnivira,alia multivira,& magnã religione conquiritur, qui plura possit adulteria numerare. Quid? qui sanguine suo libat,& vulneribus suis supplicat, non profanus melius esset, quàm sic religiosus?aut cui testã sunt obscœna demessa,quomodo deum violat, qui hoc modo placat? cùm si eunuchos Deus vellet, posset procreare, non facere. Quis non intelligat malesanos, & vanæ & perditæ mentis in ista desipere, & ipsam errantium turbam mutua sibi patrocinia præstare? Hic defensio communis furoris est

fu-

furentium multitudo: at tamen
ista ipsa superstitio Romanis
dedit, auxit, fundavit imperi-
um ; cùm non tam virtute,
quàm religione & pietate pol-
lerent. nimirum insignis & no-
bilis justitia Romana ab ipsis
Imperij nascentis incunabulis
auspicata est. Nonne in ortu suo
& scelere collecti, & muniti,
immanitatis suę terrore cre-
verunt? Nam asylo prima plebs
congregata est : confluxerant
perditi, facinorosi, incesti, sica-
rij, proditores. Et vt ipse Ro-
mulus, Imperator & rector,
populum suum facinore præ-
celleret, parricidium fecit. Hęc
prima sunt auspicia religiosæ
civitatis. mox alienas virgines
jam desponsatas, jam destina-
tas, & nonnullas de matrimo-

nio

nio mulierculas sine more rapuit, violavit, illusit: & cum earum parentibus, [id est, cum soceris suis] bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. Quid irreligiosius, quid audacius, quid ipsâ sceleris confidentiâ tutius? Iam finitimos agro pellere, civitates proximas evertere cum templis & altaribus: captos cogere, damnis alienis & suis sceleribus adolescere, cum Romulo regibus cæteris, & postumis ducibus disciplina communis est. Ita quicquid Romani tenent, colunt, possident, audaciæ præda est. templa omnia de manubijs, de ruinis vrbium, de spolijs deorum, de cædibus sacerdotum. hoc insultare & illudere est, victis religionibus servire,

vire, & captivas eas post victorias adorare. Nam adorare quæ manu ceperis, sacrilegium est consecrare, non numina. Toties ergo à Romanis impiatum est, quoties triumphatum, tot de dijs spolia, quot de gentibus & tropæa. Igitur Romani non ideò tanti, quòd religiosi, sed quòd impunè sacrilegi. Neque enim potuerunt in ipsis bellis deos adjutores habere, adversus quos arma rapuerunt, & quos post cladem triumphatos colere cœperunt. Quid autem isti dij pro Romanis possunt, qui nihil pro suis adversus eorum arma valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos novimus: Romulus, Picus, Tiberinus, & Consus, & Pilumnus, ac Picumnus. Cloacinam

Tatius

Tatius & invenit, & coluit: Pavorem Hostilius atque Pallorem: mox à nescio quo Febris dedicata. hæc alumna Vrbis istius superstitio, morbi & malæ valetudines. Sanè & Acca Laurentia, & Flora, meretrices propudiosæ inter morbos Romanorum & deos computandæ. isti scilicet adversus cæteros, qui in gentibus colebantur, Romanorum imperium protulerunt. neque enim eos adversum suos homines vel Mars Thracius, vel Iupiter Creticus, vel Iuno nunc Argiva, nunc Samia, nunc Pœna, vel Diana Taurica, vel mater Idæa, vel Ægyptia illa non numina, sed portenta juvêrunt. Nisi fortè apud istos major castitas virginum, aut religio sanctior

facer-

ſacerdotum. cùm penè in plũribus virginibus (vt quæ incõſultiùs ſe viris miſcuiſſent) Veſtâ ſanè ſit neſciente inceſtum vindicatũ: in reſiduis impunitatem fecerit, non caſtitas tutior, ſed impudicitia fælicior. vbi autem magis à ſacerdotibus, quàm inter aras & delubra condicuntur ſtupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantantur? frequentiùs denique in ædituorum cellulis, quàm in ipſis lupanaribus, flagrans libido defungitur. & tamen ante eos Deo diſpenſante diù regna tenuerunt Aſſyrij, Medi, Perſæ, Græci etiam, & Ægypti, cùm Pontifices, & Arvales, & Salios, Veſtales & Augures non haberent, nec pullos caveâ recluſos, quorum cibo vel ſtaſtidio

dioreſpublica ſumma regere-
tur. Iam enim venio ad illa au-
ſpicia & auguria Romana, quæ
ſummo labore collecta teſtatus
es, & pœnitenter omiſſa, & ob-
ſervata feliciter. Clodius ſcili-
cet, & Flaminius, & Iunius
ideò exercitus perdiderunt,
quòd pullorum ſoliſtimum tri-
pudium expectandum non pu-
taverunt? Quid Regulus? non-
ne auguria ſervavit, & captus
eſt? Mancinus religionem te-
nuit, & ſub jugum miſſus eſt, &
deditus. Pullos edaces habuit &
Paulus, apud Cannas tamen cum
majore Romani populi parte
proſtratus eſt. C. Cæſar, ne an-
te brumam in Africam navigia
tranſmitteret augurijs & au-
ſpicijs retinentibus, ſprevit: eo
facilius & navigavit, & vicit.

Quæ verò & quanta de oraculis prosequar? Post mortem Amphiaraus ventura respondit, qui proditum iri sese ob monile ab vxore nesciebat. Tiresias cæcus futura videbat, qui præsentia non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij responsa confinxit, cùm jam Apollo versus facere desiisset. cujus tunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cùm & Politiores homines & minùs creduli esse cœperunt. & Demosthenes, quod sciret responsa simulata, μάντιν Pythiam querebatur. At nonnunquam tamen veritatem vel auspicia vel oracula tetigere? Quanquã inter multa mendacia videri possit industriã casus imitatus, aggrediar tamen fontem

fontem ipsum erroris & pravitatis unde omnis caligo ista manavit,& altiùs eruere, & aperire manifestiùs. Spiritus sunt insinceri,& vagi, à cœlesti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati: isti igitur spiritus posteaquam simplicitatẽ substantiæ suæ onusti & immersi vitijs perdiderunt,ad solatium calamitatis suæ non desinunt perditi jam perdere, & depravati errorem pravitatis infundere,& alienati à Deo inductis pravis religionibus à Deo segregare. eos spiritus dæmonas esse poëtę sciunt, Philosophi dissérunt,Socrates novit, qui ad nutũ & arbitriũ assidẽtis sibi dęmonis vel declinabat negotia,vel petebat. Magi quoq; non tãtùm sciunt dęmonas, sed etiam quic-

quicquid miraculi ludunt, per dæmonas faciunt: illis aſpirantibus & infundẽtibus præſtigias edunt; vel quæ non ſunt, videri; vel quæ ſunt, non videri. Eorũ Magorũ & eloquio & negocio primus Hoſthanes, & verũ Deũ meritã maieſtate proſequitur: & angelos, id eſt, miniſtros & nuncios Dei (ſed veri) ejus venerationi novit aſſiſtere; vt & nutu ipſo, & vultu Domini territi contremiſcant. idemetiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato, qui invenire Deum negocium credidit? nonne & angelos ſine negocio narrat & dæmonas? & in Sympoſio etiam ſuo naturam dæmonum exprimere connititur? vult enim eſſe ſubſtantiam inter

mor-

mortalem immortalemque, id est, inter corpus & spiritum, mediam, terreni ponderis & cœlestis levitatis admixtione concretam, ex quâ manare in nos cupidinem amoris dicit, & informari & illabi pectoribus humanis, & sensum movere, & affectûs fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus (vt ostensum à Magis, à Philosophis, & à Platone) sub statuis & imaginibus consecratis delitescunt, & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur, dum inspirantur interim vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis plu-

pluribus involuta: nam & fal-
luntur,& fallunt,vt & neſcien-
tes ſinceram veritatẽ, & quam
ſciunt, in perditionem ſui non
confitentes. Sic à cœlo deor-
ſum gravant, & à Deo vero ad
materias avocant, vitam tur-
bant,ſomnos inquietant, irre-
pentes etiam corporibus oc-
cultè,vt ſpiritus tenues, mor-
bos fingunt, terrent mentes,
membra diſtorquent,vt ad cul-
tum ſui cogant: vt nidore alta-
rium, vel hoſtijs pecudum ſa-
ginati,remiſſis, quæ conſtrin-
xerant,curaſſe videantur. Hi
ſunt & furentes,quos in publi-
cum videtis excurrere : vates
et ipſi abſq; templo ſic inſani-
unt,ſic bacchantur,ſic rotantur:
par et in illis inſtigatio dæmo-
nis,ſed argumentũ diſpar furo-
ris.

ris. De ipsis etiam illa, quæ paulo ante tibi dicta sunt, vt Iupiter ludos repeteret ex somnio, vt cum equis Castores viderentur, vt cingulum matronę nauicula sequeretur. hęc omnia sciunt plerique vestrûm ipsos dæmonas de semetipsis confiteri, quoties à nobis et tormentis verborum, et orationis incendijs de corporibus exiguntur. Ipse Saturnus, et Serapis, et Iupiter, et quicquid dæmonum colitis, victi dolore, quod sunt, eloquuntur: nec vtiq; in turpitudinẽ sui nõnullis prę ser tim vestrûm assistentibus, mẽtiũtur ipsis testibus esse eos dęmonas de se verum confitentibus credite, adjurati enim per Deũ verũ et solũ, inviti miseris corporibus inhæresc unt: et vel exili-

exiliunt ſtatim, vel evaneſcunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aſpirat. Sic Chriſtianos de proximo fugitant, quos longè in cœtibus per vos laceſſebant. Ideò inſerti mentibus imperitorum, odium noſtri ſerunt occultè per timorem. Naturale eſt enim & odiſſe quem times, & quem metueris infeſtare, ſi poſſis. Sic occupant animos, & obſtruunt pectora, vt antè nos incipiant homines odiſſe, quàm noſſe: ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. Quàm autem iniquum ſit, de incognitis & inexploratis judicare (quòd facitis) nobis ipſis pœnitentibus credite: et nos enim idem fuimus, et eadem vobiſcum quõdam adhuc

cæci

cæci & hebetes ſentiebamus: quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes vorarent, convivia inceſta miſcerẽt: nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper ventilari, & nunquam vel inveſtigari, vel probari; nec tanto tempore aliquem exiſtere, qui proderet non tantum facti veniam, verumetiam indicij gratiam conſecuturum. Malum autem adeò non eſſe, vt Chriſtianus reus nec erubeſceret, nec timeret, & vnum ſolummodò, quòd non antè fuerit, pœniteret. Nos tamẽ cũ ſacrilegos aliquos, & inceſtos, parricidas etiam, defendendos & tuendos ſuſcipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus. Nonnunquam etiam miſerantes eorum cru-

deliùs fæviebamus, ut urgeremus confitentes ad negandum, (videlicet ne perirent, exercẽtes in his perversam quæstionẽ, non quæ verum erueret, sed quæ mendacium cogeret. Et si quis infirmior malo pressus & victus Christianũ se negasset, favebamus ei, quasi ejerato nomine jam omnia facta sua illâ negaatione purgaret. Agnoscitis-ne eadem nos sensisse & egisse, quæ sentitis & geritis? cum, si ratio, non instigatio dæmonis judicaret, urgendi magis, non vt diffiterentur se Christianos, sed vt de incestis stupris, de impiatis sacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & hujusmodi fabulis ijdem dæmones ad execrationis horrorẽ imperitorũ

aures

aures adversus nos referserunt. nec tamen mirum, cùm omnium fama, quæ semper in sparsis mendacijs alitur, ostensâ veritate consumitur. Sic est negocium dæmonum: ab ipsis enim rumor falsus & scritur, & fovetur. Inde est quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus vt hoc colat? quis stultior vt hoc coli credat? nisi quòd vos & totos asinos in stabulis, cum vestra Epona consecratis: & eosdem asinos cum Isida religiosè devotatis: item boûm capita, & capita vervecum, & immolatis, & colitis; de capro etiam, & homine mixtos, & leonum, & canum vultu deos dedicatis. Nonne

& Apim bovem cum Ægyptijs adoratis, & pascitis? nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodilis, & beluis cæteris, & avibus, & piscibus, quorum aliquem deum si quis occiderit, etiam capite punitur. Iidem Ægyptij cum plerisque vobis non magis Isidem, quàm ceparum acrimonijs metuunt: nec Serapidem magis quàm crepitûs per pudenda corporis expressos extremiscunt. Etiam ille, qui de adoratis sacerdotis virilibus aduersum nos fabulatur, tentat in nos conferre, quæ sua sunt. Ista enim impudicitiæ eorum forsitan sacra sint, apud quos sexus omnis membris omnibus prostat: apud quos tota impudicitia vocatur vrbanitas;

tas;qui ſcortorum licentiæ invident, qui medios viros lambunt,libidinoſo ore inguinibus inhæreſcunt : homines malæ linguæ, etiamſi tacerent: quos prius tædeſcit impudicitiæ ſuæ,quàm pudeſcit. Pro nefas, id in ſe peſſimi facinoris admittunt,quod nec ætas poteſt pati mollior, nec cogi ſeruitus durior. Hæc & huiuſmodi propudia nobis non licet nec audire:etiam pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis & pudicis, quæ fieri non crederimus, niſi de vobis probaretis. Nam quod religioni noſtræ hominem noxium, & crucem eius adſcribitis, longè de viciniâ veritatis erratis,qui putatis Deum credi,aut meruiſſe noxium,aut potuiſſe terre-

num. Næ ille miſerabilis, cujus in homine mortali ſpes omnis innititur. totum enim ejus auxilium cum extincto homine finitur. Ægyptij ſanè hominem ſibi quem colant, eligunt, illum unum propitiant, illum de omnibus conſulunt, illi victimas cædunt: & ille qui cæteris deus, ſibi certè homo eſt, velit nolit, nec enim conſcientiam ſuã decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non vt magnis & electis viris (ſicut fas eſt) ſed ut deis turpitèr adulatio falſa blanditur, cum & præclaro viro honor veriùs, & optimo amor dulciùs præbeatur. Sic eorum numen invocant, ad imagines ſupplicant genium, [id eſt, dæmonem] ejus implorant: & eſt eis tutius

rius per Iovis genium peierare, quàm regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. vos planè qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud quàm inauratæ cruces sunt, & ornatæ? trophæa vestra victricia non tantùm simplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum sanè crucis naturaliter visimus in navi, cum velis tumentibus vehitur, cum expansis palmulis labitur: & cùm erigitur jugũ, crucis signũ est: & cum homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur: ita signo crucis aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio

matur. Illum iam velim convenire, qui initiari nos dicit aut credit de cæde infantis & sanguine. Putas posse fieri, vt tam molle, tam parvulum corpus fata vulnerum capiat: vt quisquam illum rudem sanguinem novelli & vix dum hominis cœdat, fundat, exhauriat: Nemo hoc potest credere, nisi qui possit audere. Vos enim video procreatos filios nunc feris & avibus exponere, nũc adstrãgulatos misero mortis genere elidere. Sunt quę in ipsis viscęribus medicaminibus epotis originẽ futuri hominis extinguant, & parricidium faciant antequam pariant. Et hæc vtique dę deorum vestrorum disciplinâ descendunt. Nam Saturnus filios suos non

non expoſuit, ſed vorauit. Meritò ei in nonnullis Africæ partibus à parentibus infantes immolibantur, blanditiis & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immolaretur. Tauris etiam Ponticis, & Ægyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare: & Mercurio Gallos humanas, vel inhumanas victimas cædere. Romani Græcum & Græcam, Gallum & Gallam ſacrificio viventes obruere: hodièque ab ipſis Latiaris Iupiter homicidio colitur: & quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxij hominis ſanguine ſaginatur. Ipſum credo docuiſſe ſanguinis fœdere coniurare Catilinam: & Bellonam ſervum ſuum hauſtu humani cruoris imbuere: & co-

mitialem morbũ hominis ſanguine, id eſt, morbo graviore, ſanare. Nõ diſſimiles & qui de arenâ feras devorant illitas & infectas cruore, vel membris hominis & viſcere ſaginatas. Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantũq; ab humano ſanguine cavemus, vt nec eduliũ pecorũ in cibis ſanguinem noverimus. Et de inceſto convivio fabulam grandem adverſum nos dæmonum concio mentita eſt: vt gloriam pudicitiæ deformis infamię averſione macularet; vt ante exploratam veritatẽ homines à nobis terrore infandæ opinionis averteret. ſic de iſto & tuus Fronto, non vt affirmator teſtimonium fecit, ſed convitium vt orator aſperſit. Hæc

enim

enim potiùs de vestris gentibus nata sunt. Ius est apud Persas misceri cum matribus: Ægyptijs, & Athenis, cum sororibus legitima connubia. Comœdiæ & tragœdiæ vestræ incestis gloriantur, quas vos libentèr & legitis & auditis: et sic deos colitis incestos, cum matre, cum filiâ, cum sorore conjunctos. meritò igitur incestũ penes vos ſæpè deprehenditur, semper admittitur: etiam nescientes miseri potestis in illicitâ prorucre, dum Venerem promiscuè spargitis, dum passim liberos feritis, dum etiã domi natos alienæ misericordiæ frequentèr exponitis: necesse est in vestros recurrere, in filios inerrare. Sic incestũ fabulã nectitis etiã cùm conscientiam

non

non habetis. At nos pudorem non facie, sed mente præstamus; vnius matrimonij vinculo libenter inhæremus. Cupiditatem procreandi aut vnam scimus aut nullam. Convivia non tantum pudica colimus, sed et sobria. nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus; sed gravitate hilaritatem temperamus, casto sermone, corpore castiore: plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur. Tantum denique; abest incesti cupido, vt nonnullis rubori sit etiam pudica cõjunctio. Nec de vltimâ statim plebe consistimus, si honores vestros & purpuras recusamus: nec fastidiosi sumus, si omnes vnum

num [bonum] sapimus, eâdem congregati quiete quâ singuli: nec in angulis garruli; si audire nos publicè aut erubescitis, aut timetis. Et quod indies nostri numerus augetur, non est crimen erroris, sed testimonium laudis. Nam in pulcro genere vivendi & perstat & perseverat suus, & accrescit alienus. Sic nos denique non notaculo corporis, (vt putatis) sed innocentiæ ac modestiæ signo facilè dignoscimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse non novimus: sic nos qd invidetis, fratres vocamus, vt vnius Dei parentis omnes, vt consortes fidei, vt spei cohæredes. Vos enim nec invicem agnoscitis, & in mutua odia sævitis: nec

fratres

fratres vos, nisi sanè ad parricidium recognoscitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, si delubra & aras non habemus? quod enim simulacrum Deo fingam, cùm si rectè existimes, sit Dei homo ipse simulacrum? templum quod ei extruam, cùm totus hic mundus ejus opere fabricatus cum capere non possit? & cum homo laxiùs maneam, intra vnam ædiculam vim tantæ majestatis includam? nonne melius in nostrâ dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore? hostias & victimas Domino offeram, quas in vsum mei protulit? vt reijciam ei suum munus, ingratum est; cùm sit litabilis hostia, bonus animus, & pura mens, & sincera,

ra conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat: qui juſtitiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum: qui hominem periculo ſurripit, opimam victimã cædit. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt: ſic apud nos religioſior eſt ille, qui juſtior. At enim quem colimus Deum nec oſtendimus, nec videmus. imò ex hoc Deum credimus, quòd eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus. In operibus enim ejus, & in mundi omnibus motibus virtutem ejus ſemper præſentẽ adſpicimus; cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm ſerenat. Nec mireris, ſi Deũ non videas: vento & flatibus omnia impellũtur, vibrãtur, agitantur, & ſub oculis tamen non

non venit ventus, & flatus. ſolem adeò, qui videndi omnibus cauſa eſt, intueri non poſſumus; radijs acies ſubmoverur; obtutus intuentis hebetatur; & ſi diutiùs inſpicias, omnis viſus extinguitur. Qui ipſum ſolis artificem illum luminis fontem poſſis ſuſtinere, cum te ab ejus fulgoribus avertas, à fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus vis videre, cum ipſam animam tuam, quâ vivificaris, & loqueris, nec aſpicere poſſis nec tenere. Sed enim Deus actum hominis ignorat; & in cœlo conſtitutus non poteſt aut omnes obire, aut ſingulos noſſe. Erras, ô homo, & falleris. vnde enim Deus longè eſt, cum omnia cœleſtia terrenaq;, & quæ extra iſtam orbis provinciam

ciam sunt, Deo cuncta plena sint? vbique non tantum nobis proximus, sed infusus est. In solem adeò rursùs intende: cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est, paritér præsens vbique interest, & miscetur omnibus (nusquam enim claritudo violatur) quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum: tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo (vt propè dixerim) vivimus. Nec nobis de nostrâ frequentiâ blandiamur: multi nobis videmur, sed Deo admodùm pauci sumus. Nos gentes nationesq; distinguimus: Deo una domus est mundus

mundus hic totus. Reges tantùm regni ſui per officia miniſtrorum vniverſâ novere: Deo indiciis opus non eſt: non ſolũ in oculis, ejus ſed & in ſinu viuimus. Sed Iudæis nihil profuit, quòd unum & ipſi Deum aris atque templis maximâ ſuperſtitione coluerunt. Ignorantiâ laberis, ſi priorum aut oblitus, aut inſcius, poſteriorum recordaris. Nam & ipſi Deum noſtrum (idem enim omnium Deus eſt) quamdiu caſtè, innoxiè, religioſeque coluerunt, quamdiu præceptis ſalubribus obtemperaverunt, de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de ſervientibus reges: modici multos, inermi armatos, dum fugiunt inſequentes, Dei iuſſu, & elemẽtis

tis adnitentibus obruerunt. Scripta eorũ relege, vel si Romanis magis gaudes, vt transeamus veteres, Flavij, Iosephi, vel Antonij Iuliani, de Iudæis require. iam scies nequitia suã hanc eos meruisse fortunã: nec quicquam accidisse, quod non sit his, si in contumaciã perseverarent, antè prædictum. Ita priùs eos deseruisse comprehendes, quàm esse desertos: nec vt impiè loqueris, cum deo suo esse captos, sed à Deo, vt disciplinæ transfugas, deditos. Cæterum de incendio mundi, aut improvisum ignem cadere, aut difficilem non credere, vulgaris erroris est. Quis enim sapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt, interire?

interire? Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur, ita vt cæpisset desinere, fontium dulci aquâ, marisve nutriri, in vim ignis abiturum, Stoicis constans opinio est, quòd consumpto humore mundus hic omnis igneſcat: & Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruinâ eadem ipsa sententia est. Loquitur Plato partes orbis nunc inundare: nunc alternis vicibus ardescere: & cum ipsum mundum perpetuum & insolubilem diceret esse fabricatum; addit tamen ipsi artifici Deo soli & solubilem esse & mortalem. Ita nihil mirum est, si ista moles ab eo, quo extructa est, destruatur. Animadvertis philosophos eadem disputare quæ dicimus

dicimus; non quòd nos ſimus eorum veſtigia ſubſecuti, ſed quòd illi de divinis prædictionibus prophetarum, vmbram interpolatæ veritatis imitati ſint. Sic etiam conditionem renaſcendi, ſapientium clariores, Pythagoras primus, & præcipuus Plato, corruptâ & dimidiatâ fide tradiderunt. nam corporibus diſſolutis ſolas animas volunt & perpetuò manere, & in alia nova corpora ſæpiùs commeare. Addunt iſtis & illa ad detorquendam veritatem, in pecudes, aves, beluas, hominum animas redire. non philoſophi ſane ſtudio, ſed mimi convicio digna iſta ſententia eſt. Sed ad propoſitum ſatis eſt, etiam in hoc ſapientes veſtros in aliquem modum

nobiſcum

nobiſcum conſonare. Cæterùm quis tam ſtultus aut brutus eſt, vt aud:at repugnare, hominem à Deo, vt primum potuit fingi, ita poſſe denuò reformari? Nihil eſſe poſt obitum, & ante ortum nihil fuiſſe, ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius eſt id qd non ſit incipere, quàm id quod fuerit, iterare. Tu perire Deo credis, ſi quid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur? Corpus omne ſive arefcit in pulverem, ſive in humorem ſolvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, ſubducitur nobis: ſed deo elementorum cuſtodi, reſervatur. Nec (ut creditis) vllũ damnum ſepulturæ timemus, ſed et veterem & meliorem conſuetudinem

suetudinem humandi frequentamus. Vide adeo quàm in solatium nostri resurrectionem futuram omnis natura meditetur; sol demergit, & nascitur; astra labuntur, & redeunt; flores occidunt, & reviviscunt; post senium arbusta frondescunt; semina non nisi corrupta revirescunt: ita corpus in seculo, vt arbores in hiberno, occultant virorem ariditate mentitâ. Quid festinas, vt crudâ adhuc hyeme reviviscat & redeat? expectandum nobis etiam corporis ver est. Nec ignoro plerosque conscientiâ meritorum nihil se esse post mortem magis optare, quàm credere: maluat enim extingui penitùs, quàm ad supplicia reparari. Quorum error & augetur

getur in seculo & libertate remissâ, & Dei patientiâ maximâ: cuius quanto iudicium tardum, tãto magis justum est. Et tamen admonentur hominum doctissimorum libris & carminibus poetarum, illius ignei fluminis, & de Stygiâ palude sæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & demonũ inditijs, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideó apud eos etiam ipse rex Iupiter per torrentes ripas, & atram voraginem iurat religiosè. destinatam enim sibi cum suis cultoribus pœnam præscius perhorrescit; nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra vrit, & reficit; carpit, & nutrit; sicut ignes

ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: sicut ignes Ætnæ & Vesuvij & ardentium vbique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesâ corporum laceratione nutritur. eos autem meritò torqueri, qui Deum nesciunt, vt impios, vt iniustos, nisi prophanus, nemo deliberat; cum parentem omnium, & omnium Dominum non minoris sceleris sit ignorare, quàm lædere. Et quanquam imperitia Dei sufficiat ad pœnam, vt notitia prosit ad veniam, tamen si vobiscum Christiani comparentur (quamvis in nonnullis disciplina nostra minor est) multo tamen vobis meliores deprehende-

hendemur. Vos enim adulteria prohibetis,& facitis: nos vxoribus noſtris ſolummodo viri noſcimur: vos ſcelera admiſſa punitis: apud nos & cogitare, peccare eſt: vos conſcios timetis: nos etiam conſcientiam ſolam, ſine qua eſſe nō poſſumus. Deniq; de veſtro numero carcer exæſtuat: Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut profugus. Nec de fato quiſquam aut ſolatium captet, aut excuſet eventum. ſit fortis fortunæ, mens tamē libera eſt: & ideo actus hominis non dignitas iudicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quam quod de unoquoque noſtrum Deus fatus eſt? qui cum poſſit præſcire materiam; pro meritis & qualitatibus ſingulorum etiam fa-

ta

n determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, sed ingenij natura punitur. ac de fato satis; vel si pauca pro tempore, disputaturi alias & verius & plenius. Cæterum quod plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria: animus enim ut luxu solvitur, ita frugalitate firmatur. & tamen quis potest pauper esse, qui nō eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives est? magis pauper ille est, qui cum multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quàm natus est. Aves sine patrimonio vivunt, et in diem pecua pascuntur: et hæc nobis tamen nata sunt: quæ omnia si non concupiscimus,

possidemus. Igitur vt qui viam terit, eó felicior quó levior incedit: ita beatior in hoc itinere vivendi qui paupertate se sublevat, non sub divitiarũ onere suspirat. Et tamen facultates, si vtiles putaremus, à Deo posceremus: vtique indulgere posset aliquantũ, cuius est totum: sed nos contemnere malumus opes, quàm continere: innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos esse, quàm prodigos: & quód corporis humana vitia sentimus & patimur, non est pœna) militia est. Fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina virtutis est. vires deniq; & mẽtis & corporis sine

laboris

laboris exercitatione torpeſcũt. omnes adeò veſtri viri fortes, quos in exemplũ prædicatis, ærumnis ſuis inclyti floruerũt. Itaq; & nobis Deus nec non poteſt ſubvenire, nec deſpicit (cum ſit & omniũ rector & amator ſuorũ) ſed in adverſis vnũquenq; explorat & examinat; ingenium ſingulorum periculis penſitat; vſq; ad extremã mortem, voluntatẽ hominis ſciſcitatur, nihil ſibi poſſe perire ſecurus. Itaq; vt aurũ ignibus, ſic nos diſcriminibus arguimur. Quám pulchrũ ſpectaculũ Deo cùm Chriſtianus cum dolore congreditur, cùm adveriũ minas, & ſupplicia, & tormenta cõponitur? cum ſtrepitũ mortis, & horrorẽ carnificis irridẽs inſultat? cũ liberta-

tem ſuam adverſus reges & principes erigit? ſoli deo, cujus eſt, cedit? cum triumphator & victor, ipſi qui adverſum ſe ſẽtentiam dixit, inſultat? Vicit enim, qui quod contendit, obtinuit. Quis non miles ſub oculis imperatoris audaciùs periculum provocet? nemo enim præmium percipit ante experimentum: & imperator tamen quod non habet, non dat; non poteſt propagare vitam; poteſt honeſtare militiam. At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt nõ poteſt inveniri. Vos ipſi calamitoſos viros fertis adcœlum, Mucium Scævolam, qui cum erraſſet in regem, perijſſet in hõſtibus, niſi dextrã per-

perdidisset. Et quot ex nostris non dextram solùm, sed totũ corpus uri, cremari sine vllis eiulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in suâ potestate? viros cum Mucio vel cum Atilio Regulo cõparo. Pueri & mulierculæ nostræ cruces & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terriculas inspiratâ patientiâ doloris illudunt. Nec intelligitis, ô miseri, neminem esse qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo possit sustinere. Nisi forte vos decipit, quòd Deũ nescientes divitijs affluant, honoribus floreant, polleant potestatibus. Miseri in hoc altiùs tolluntur, vt decidant altiùs. Hi enim vt victimæ ad suppliciũ sagi-

nantur; vt hostiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeò quidã imperijs ac dominationibus eriguntur, vt ingenium eorum perditæ mentis, licentiæ potestatis liberè nundinentur. Absq; enim notitiâ Dei, quæ potest esse solida felicitas, cùm sit somnio similis? Antequàm tenetur, elabitur. Rex es: tàm times, quàm timeris: & quamlibet sis multo comitatu stipatus, ad periculum tamen solus es. Dives es: sed fortunæ malè creditur, & magno viatico breve vitæ iter non instruitur, sed oneratur. Fascibus & purpuris gloriaris: vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpurâ, mente sordescere. Nobilitate generosus es: parentes tuos laudas: omnes tamen

men pari sorte nascimur; sola virtute distinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore censemur, meritò malis voluptatibus, & pompis vestris, & spectaculis abstinemus: quorum & de sacris originem novimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? in gladiatorijs homicidij disciplinam? in scenicis etiam non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat. Nunc enervis histrio amorem dum fingit, infligit. Idē Deos vestros, induendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. Idē simulatis doloribus lacrymas vestras vanis gestibus & nuti-

bus provocat. Sic homicidium in vero flagitatis; in mendacio fictis. Quod verò sacrificiorũ reliquias,& poculadelibata cõtemnimus;non confessio timoris est,sed veræ libertatis assertio. Nam etsi omne quod nascitur,vt inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur,abstinemus tamẽ,ne quis nos existimet aut dæmonijs quibus libatum est,cedere,aut nostræ religionis pudere. Quis autem ille,qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cùm capiamus & rosam veris, et lilium , et quicquid aliud in floribus blandi coloris,et odoris est? his enim et sparsis vtimur mollibus ac solutis,et sertis colla cõplectimur. Sanè quòd caput non coronamus,ignoscite. Auram

boni

boni floris naribus ducere, non occipitio, capilliſve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut non ſentienti coronam, cùm et beatus non egeat, et miſer non gaudeat floribus. At enim nos exequias adornamus eâdem tranquillitate quâ vivimus. nec adnectimus areſcentẽ coronã, ſed à Deo æternis floribus vividam ſuſtinemus: qui et modeſti dei noſtri liberalitate, ſecuri ſpe futuræ felicitatis, fide præſentis ejus majeſtatis animamur. Sic et beati reſurgimus, et futuri contẽplatione jam vivimus. Proinde Socrates ſcurra Atticus viderit, nihil ſe ſcire confeſſus, teſtimonio licet falla-

ciſſi-

ciſſimi dæmonis glorioſus. Arceſilas quoque & Carneades,& Pyrrho,& omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam in perpetuũ cõperendinet: philoſophorum ſupercilia contemnimus, quos corruptores, & adulteros novimus,& tyrannos, & ſemper adverſus ſua vitia facundos. Nos qui non habitu ſapientiã, ſed mente præferimus, non eloquimur magna,ſed vivimus, gloriamur nos conſecutos, quod illi ſũma intentione quæſiverunt, nec invenire potuerunt. Quid ingrati ſumus? quid nobis invidemus, ſi veritas divinitatis noſtri temporis ætate maturuit? Fruamur bono noſtro,& recti ſententiam temperemus: cohibeatur ſuperſti-

stitio, impietas expietur, vera religio servetur.

Cùm Octavius perorâsset, aliquamdiu nos ad silentiũ stupefacti, intenti vultûs tenebamus: &, quòd ad me est, magnitudine admirationis evanui, quód ea, quæ facilius est sentire, quàm dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionũ auctoritatibus adornasset: & quòd malevolos ijsdem illis quibus armãtur, philosophorũ telis retudisset: ostendisset etiam veritatem non tantummodò facilem, sed & favorabilem.

Dum isthæc igitur apud me tacitus revolvo. Cæcilius sic erupit: Ego Octavio meo plurimum, quantũ ad tranquillitatẽ,

cui

quâ vivimus, ſed & mihi gratulor. nec expecto ſententiam; vicimus, & ita, ut improbus, uſurpo victoriam; nam ut ille mei victor eſt, ita ego triumphator erroris. Itaque, quod pertinet ad ſummã quæſtionis, & de providentiã fateor, & de Deo credo, & de ſectæ jam noſtræ ſinceritate conſentio. Etiam nunc tamen aliqua conſubſidunt non obſtrepentia veritati, ſed perfectæ inſtitutioni neceſſaria: de quibus craſtino (quod jam ſol occaſui declivis eſt,) vt de toto congruentius, promptiùs requiremus. At ego (inquam) prolixius omnium noſtrũ vice gaudeo, quòd etiam Octavius mihi vicerit, cum maxima judicandi mihi invidia detracta ſit. Nec tamen poſſum me-

meritum ejus verborum laudibus repensare: testimoniũ & hominis, & vnius infirmum est. Habet Dei munus eximiũ, à quo & inspiratus oravit, et obtinuit adjutus. Post hęc læti, hilaréque discessimus; Cæcilius quod crediderit, Octavius quòd vicerit, et ego, quòd hic crediderit, et hic vicerit.

***

FINIS.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

ERRATA.

Pag. 3. lin. 5. quo. p. 5. l. 1. cedens. p. 17. l. 15. captis hoſt. p. 19. l. 15. honore. p. 42. l. 3. delepo. p. 50. l. 18. tis. p. 64. l. 14. tumulum. p. 69. l. 6. concumbere. p. 72. l. 1. antrum. p. 77. l. 7. quæ. p. 82. l. 18. Ægyptij. p. 95. l. 16. crederemus. p. 99. Immolabant? p. 106. l. 7. Qui.

Minucius Felix

STC 17950
L
O
32
Dur H

M. MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

OXONIÆ,
Impensis THOMÆ HVGGINS,
& HENRICI CVRTEYN.
Anno Dom. 1627.

871
M84
1627

TYPOGRAPHVS LECTORI.

NEc tuo compendio (candide Lector) nec ſcriptoris huius dignitati ſatis caverunt, qui limpidiſſimam puræ latinitatis ſcatebram cum * turbido Arnobio confundebant. Non ero tamen venerando Patris nomini ita iniurius, vt

* Arnob. inæqualis & nimius, & abſque operis ſui partitione confuſus. Hieron. ep. 13. ad Paul.

1004954

vt dicam eos tam impari nexu (cum Merentio a-
eid. 8. pud * Virgilium) viventem cadaveri copulasse. Sed sane tam infælix consortium maximas huic libro tenebras offudit : qui verè audit expirantis iam Romanæ eloquentiæ vltimus conatus, & quasi mox emorituræ lucernæ supremus fulgor. Hunc à mendis quæ in editione Frobenianâ subinde occurrunt repurgandum

dum curavi. Scholia in ſcriptorem tam omnium manibus tritum ſupervacanea duxi: cum tyrones veteranorum operâ in evolvendo hoc authore vtplurimum vtantur. Habes hic igitur purum putum Minucium, id eſt gemmam nativo melius ſplendore micantem: fruere, & Vale.

Lactantius Divinarum Institutionum.

Lib. V. c. 1.

Minucius Felix, non ignobilis inter causidicos loci fuit. Huius liber, cui Octavio titulus est, declarat, quàm idoneus veritatis assertor esse potuisset; si se totum ad id studium contulisset.

M. MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

COgitanti mihi, & cum animo meo Octavij boni & fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæsit, ut ipse quodammodò mihi viderer in præterita redire, non ea quæ jam transacta & decur-

ſa ſunt, recordatione revocá-re. Ita ejus contemplatio, quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori meo, ac penè intimis ſenſibus implicata eſt. Nec immeritò diſcedens vir eximius & ſanctus, immenſum ſui deſiderium nobis reliquit: vtpote cùm & ipſe tanto noſtri ſemper amore flagraverit, vt & in ludicris & ſerijs pari mecum voluntate concineret: eadem vellet, vel nollet, crederes vnam mentem in duobus fuiſſe diviſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus. & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucem ſapientiæ & veritatis emergerem, non reſpuit comitem: ſed, quod eſt glorioſius, præcurrit. Itaque cùm per vni-

vniversam convictus nostri & familiaritatis ætatem mea cogitatio volveretur, in illo præcipuè sermone ejus, mentis meæ resedit intentio, quæ Cæcilium superstitiosis vanitatibus etiamtum inhærentem, disputatione gravissimâ ad veram Religionem reformavit. Nam negocij & visendi mei gratiâ Romam contenderat, relictâ domo, conjuge, liberis; & quod est in liberis amabilius, annis adhuc innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquela ipso offensantis linguæ fragmine dulciore. Quo in adventu ejus non possum exprimere sermonibus, quanto, quamque impatienti gaudio exultaverim, cùm augeret maximè lætitiam meam

amiciſsimi hominis inopinata præſentia. Igitur poſt unum & alterum diem, cùm jam & aviditatem deſiderij frequens aſſiduitatis vſus impleſſet : & quæ per abſentiam mutuam de nobis neſciebamus , relatione alternâ comperiſſemus; placuit Hoſtiam petere amœniſſimam civitatem, quòd eſſet corpori meo ſiccandis humoribus de marinis lavacris blanda & appoſita curatio. ſanè & ad vindemiam feriæ judiciariam curam relaxaverant. nam id temporis poſt æſtivam diem, in temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaque cùm diluculo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura aſpirans lenitèr membra vegetaret, & cum eximiâ voluptate molli

molli vestigio sedens arena subsideret, Cæcilius simulacro Serapidis denotato (ut vulgus superstitiosus solet) manum ori admovens, osculum labiis impressit. Tunc Octavius ait: Non boni viri est, Marce frater, hominem domi foriſq; lateri tuo inhærentem, sic in hâc imperitiæ vulgaris cæcitate deserere: vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos sanè, & vnctos, & coronatos: cum scias hujus erroris non minorem ad te, quàm ad ipsum infamiam redundare. Cum hoc sermone ejus medium spacium civitatis emensi, jam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas velut sterneret ambulacro, perfundens lenis

lenis vnda tundebat: & ut ſemper mare etiam poſitis flatibus inquietum eſt, etſi non canis, ſpumoſiſque fluctibus exibat ad terram, tamen criſpis toroſiſque. Ibidem erroribus delectati perquam ſumus, cùm in ipſo aquoris limine plantas tingueremus, quod viciſſim nunc adpulſum noſtris pedibus alluderet fluctus: nunc relabens, ac veſtigia retrahens, in ſeſe reſorberet. Senſim itaque tranquilléque progreſſi, oram curvi mollitèr litoris, iter fabulis fallentibus, legebamus. Hæ fabulæ erant Octavij diſſerentis de navigatione narratio. ſed ubi eundi ſpacium ſatis juſtum cum ſermone conſumpſimus, eandem emenſi viam rurſus verſis veſtigijs

ſtigijs terebamus. Et cùm ad id loci ventũ eſt, vbi ſubductæ naviculæ ſubſtratis roboribus, à terrenâ labe ſuſpenſæ quieſcebant: pueros videmus certatim geſtientes, teſtarum in mare jaculationibus ludere. Is luſus eſt, teſtam teretẽ jactatione fluctuum levigatam legere de litore: eam teſtam plano ſitu digitis comprehenſam, inclinem ipſum atque humilem, quantum poteſt ſuper vndas iurotare: ut illud jaculum, vel dorſum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur: vel ſummis fluctibus tonſis emicaret, dum aſſiduo ſaltu ſublevatur. Is ſe in pueris victorem ferebat, cujus teſta & procurreret longius, & frequentius exſiliret. Igitur cùm

omnes

omnes hac ſpectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere: ſed tacens, anxius ſegregatus, dolere, neſcio quid vultu fatebatur. Cui ego, Quid hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatem tuam? cur illam oculorum etiam in ſerijs hilaritatem requiro? Tum ille; Iamdudùm me Octavij noſtri acritèr angit & remordet oratio, quâ in te invectus objurgavit negligentiæ, vt me diſſimulanter gravius argueret inſcientiæ. Itaq; progrediar vlterius: de toto & integro mihi cum Octavio res eſt. Si placet, vt ipſius ſectæ homo cum eo diſputem, jam profectò intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare,

putare, quàm conſerere ſapientiam: modò in iſtis ad tutelam balnearum jactis, & in altum procurrentibus petrarum obicibus reſidamus, vt & requieſcere de itinere poſſimus & intentiùs diſputare. Et cum dicto ejus aſſedimus, ita, ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent. nec hoc obſequij fuit [aut ordinis] aut honoris: quippe cum amicitia pares ſemper aut accipiat aut faciat: ſed vt arbiter, & vtriſque proximus aures darem, & diſceptantes duos medius ſegregarem.

Tum ſic Cæcilius exorſus eſt: Quanquam tibi, Marce frater, de quo cùm maximè quærimus, non ſit ambiguum:

um : vtpote qui diligentèr in vtroque vivendi genere versatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: impræsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, vt libram teneas æquissimi judicis, nec in alteram partem propensus incumbas: ne non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quàm ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus aliquis, & quasi ignarus partis vtriusque confidas, nullum negocium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque verisimilia quàm vera. Quo minus mirum est, nonnullos tædio investigandæ penitùs veritatis cuilibet opinioni temerè potius succumbere,

bere, quàm in explorando pertinaci diligentiâ perſeverare. Itaque indignandum omnibus, imò indoleſcendum eſt, audere quoſdam, & hos ſtudiorum rudes, literarum profanos, expertes artium, niſi ſordidarum, certum aliquid de ſummâ rerum ac majeſtate decernere, de quâ tot [omnibus] ſeculis ſectarum plurimarum vſque adhuc ipſa Philoſophia deliberat. Nec immeritò: cùm tantum abſit ab exploratione divinâ humana mediocritas, vt neque quæ ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſublimata ſunt, neque quæ infra terram profunda demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum, aut ſciſcitari religioſum: & beati ſatis, ſatisque prudentes jure

jure videamur, si secundùm illud vetus Sapientis oraculum; nosmetipsos familiariùs noverimus. Sed quatenus indulgentes insano atque inepto labori, ultra humilitatis nostræ terminos evagamur, & in terram projecti cœlum ipsum & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, vel hunc errorem saltem non vanis & formidolosis opinionibus implicemus: sint [principia] omnium semina natura in se coeunte densata: quis hic auctor Deus? Sint fortuitis concursionibus totius mundi membra coalita, digesta, formata: quis Deus machinator? Sidera licèt ignis accenderit, & cœlum licèt materia sua suspenderit: licet terram fundave-

daverit pondus, & mare licèt influxerit è liquore: vnde hæc religio, vnde formido, quæ superstitio est? Homo & animal omne quod nascitur, inspiratur, & alitur, elementorum voluntaria concretio est: in quæ rursum homo, & animal omne dividitur, solvitur, dissipatur. ita in fontem refluunt, & in semet omnia revolvuntur, nullo artifice, nec judice, nec auctore. Sic congregatis ignium seminibus soles alios atque alios semper splendere: sic exhalatis terræ vaporibus, nebulas semper adolescere: quibus densatis coactisque, nubes altiùs surgere: ijsdem labentibus, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare: vel nimbis collidentibus

tibus tõnitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare: adeô paſſim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt: ſine delectu tangunt loca ſacra & profana: homines noxios feriunt, ſæpè & religioſos. Quid tempeſtates loquar varias, & incertas quibus nullo ordine vel examine, rerum omnium impetus volutatur? in naufragiis bonorum malorũq; fata mixta, merita confuſa; in incendijs interitum convenire inſontium, nocentiumque: &, cum tabe peſtiferâ cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire: & cùm belli ardore ſævitur, meliores potiùs occumbere. In pace etiam non tantùm æquatur nequitia melioribus, ſed & colitur: vt in plu-

pluribus neſcias, vtrum ſit eorum deteſtanda pravitas, an optanda felicitas. Quòd ſi mundus divinâ providentiâ, & alicujus numinis auctoritate regeretur, nunquam mereretur Phalaris & Dionyſius regnum, nunquam Rutilius & Camillus exilium, nunquam Socrates venenum. Ecce arbuſta frugifera, ecce jam ſeges cana, jam temulenta vindemia imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeò vt incerta nobis veritas occultatur, & premitur: aut quod magis credendum eſt, varijs & lubricis caſibus, ſoluta legibus fortuna dominatur. Cùm igitur aut fortuna certa, aut incerta natura ſit, quanto venerabilius ac melius, antiſtitem veritatis majorum

rum excipere disciplinam: religiones traditas colere: deos quos à parentibus ante imbutus es timere quàm nosse familiariùs, adorare: nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi seculo in ipsis mundi natalibus meruerunt Deos vel faciles habere vel reges. Inde adeò per vniversa imperia, provincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere, & Deos colere municipes, vt Eleusinios Cererem, Phrygas Magnam matrem, Epidaurios Æsculapium, Chaldæos Belum, Astarten Syros, Dianam Tauros, Gallos Mercurium, vniversa Romanos. Sic eorum potestas & auctoritas totius orbis ambitus occupavit: sic impe-

imperium ſuum vltra ſolis vias, & ipſius Oceani limites propagavit, dum exercent in armis virtutem religioſam, dum vrbem muniunt ſacrorum religionibus, caſtis virginibus, multis honoribus ac nominibus ſacerdotum: dum obſeſſi, & citra ſolum Capitolium capti, colunt deos, quos alius jam ſpreviſſet iratus, & per Gallorum acies mirantium ſuperſtitionis audaciam, pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum capti in hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente victoriâ numina victa venerantur: dum vndique hoſpites Deos quærunt, & ſuos faciunt: dum aras extruunt etiam ignotis numinibus & manibus. Sic dum vniverſarum gentium ſa-

cra

cra ſuſcipiunt, etiam regnare meruerunt. Hic perpetuus venerationis tenor manſit, qui longâ ætate non infringitur, ſed augetur: quippe antiquitas cæremonijs atque fanis tantum ſanctitatis tribuere conſuevit, quantum adſtruxerit vetuſtatis. Nec tamen temerè (auſim enim interim & ipſe concedere, & ſic meliùs errare) majores noſtri, aut obſervandis augurijs, aut extis conſulendis, aut inſtituendis ſacris, aut delubris dedicandis operam navaverunt. Specta de libris memoriam: jam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, vel ut remunaretur divina indulgentia, vel vt averteretur imminens ira, aut ut jam tumens & ſæviens placaretur.

Teſtis

Testis mater deûm, quæ adventu suo & probavit matronæ castitatẽ, & vrbẽ metu hostili liberavit. Testes equestrium fratrum in lacu, sicut se ostenderant, statuæ consecratæ, qui anheli spumantibus equis atque fumantibus, de Perse victoriam eadem die, qua vicerant, nunciaverunt. Testis ludorum offenso Iove de somnio plebeij hominis iteratio: & Deciorum devotio rata testis est: testis & Curtius, qui equitis sui vel mole, vel ooere hiatum profundæ voraginis coæquavit. frequentius etiam quam volebamus deorum præsentiam contempta auspicia contestata sunt; Sic Allia nomen infaustum, sic Claudii & Iunij, non prælium in Pœnos, sed

ferale naufragium est. Et ut Thrasimenus Romanorum sanguine & major esset, & decolor, sprevit auguria Flaminius: & vt Parthos signa repetamus, dirarum imprecationes Crassus, & irrisit & meruit. Omitto vetera quæ multa sunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus; negligo carmina poëtarum; prædicta etiam de oraculis fata transilio, ne vobis antiquitas nimiùm fabulosa videatur. intende templis ac delubris deorum, quibus Romana civitas & protegitur & ornatur: magis sunt augusta numinibus incolis, præsentibus, inquilinis, quàm cultu insignia & muneribus opulenta. Inde adeò pleni & mixti Deo vates futura præcerpunt, dant cautelam

lam periculis, morbis medelã, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus levamentum: etiam per quietẽ deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impiè per diem negamus, violamus, peieramus. Itaque cùm omnium gentium de dijs immortalibus, quamvis incerta ſit vel ratio vel origo, maneat tamen firma conſenſio. neminem fero tantâ audaciâ, tamque irreligioſâ neſcio quâ prudentiâ tumeſcentem, qui hanc religionem tam vetuſtam, tam vtilem, tam ſalubrem diſſolvere, aut infirmare nitatur. Sit licèt ille Theodorus Cyrenæus, vel qui prior Diagoras Melius, cui Atheon cognomen appoſuit antiquitas, qui vterque nullos deos aſſe-

verando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemque penitùs ſuſtulerunt: nunquam tamen in hac impietatis diſciplina ſimulatæ Philoſophiæ nomine atque auctoritate pollebunt. Cùm Abderitem Protagoram Athenienſes viri, inconſultè potiùs quàm profanè de divinitate diſputantem,& expulerint ſuis finibus, & in concione ejus ſcripta deuſſerint: quid homines (ſuſtinebitis enim me impetũ ſuſceptæ actionis liberiùs exerentem)homines (inquam) deploratæ,illicitæ, ac deſperatæ factionis graſſari in deos, non ingemiſcendum eſt? qui de vltimâ fæce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis,ſexus ſui facilitate labentibus,

tibus,plebem profanæ conjurationis inſtituunt : quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis ſolennibus,& inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fœderantur : latebroſa & lucifuga natio,in publiço muta, in angulis garrula: templa, vt buſta, deſpiciunt: deos deſpuunt, rident ſacra, miſerantur miſeri *(ſi fas eſt)* ſacerdotum honores, & purpuras deſpiciunt ipſi ſeminudi: pro mirâ ſtultitiâ & incredibili audaciâ ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt & futura : & dum mori poſt mortem timent, interim mori non timent . ita illis pavor & fallax ſpes ſolatio redivivo blanditur. Ac jam,vt fœcundiùs nequiora proveni-

unt, ſerpentibus indies perditis moribus per vniverſum orbem ſacraria iſta teterrima impiæ coitionis adoleſcunt. eruenda prorſus hæc & execranda conſenſio. occultis ſe notis & inſignibus noſcunt, & amant mutuò penè antequam noverint: paſſim etiam inter eos velut quædam libidinum religio miſcetur; ac ſe promiſcuè appellant Fratres & ſorores, ut etiam non inſolens ſtuprum interceſsione ſacri nominis fiat inceſtum. ita eorum vana & demens ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. Nec de ipſis, nîſi ſubſiſteret veritas, maximè nefaria & honore præfanda ſagax fama loqueretur. Audio eos turpiſsimæ pecudis caput aſini conſecratum inepta neſcio quâ per-

perſuaſione venerari: digna & nata religio talibus moribus. Alij eos ferunt ipſius antiſtitis ac ſacerdotis colere genitalia, & quaſi parentis ſui adorare naturam. neſcio an falſa, certè occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſuſpicio : & qui hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum ,& crucis ligna feralia, eorum cæremonias fabulantur, congruentia perditis, ſceleratiſque tribuunt altaria, vt id colant quod merentur. Iam de initiandis tirunculis fabula tàm deteſtanda quàm nota eſt. infans farre contectus , vt decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuitur. is infans à tirunculo farris ſuperficie, quaſi ad innoxios ictus provocato, cæcis, oc-

cultiſque vulneribus occiditur: hujus (prò nefas) ſitienter ſanguinem lambunt; hujus certatim membra diſpertiunt: hâc fœderantur hoſtiâ; hâc conſcientiâ ſceleris ad ſilentium mutuum pignorantur. hæc ſacra ſacrilegijs omnibus tetriora. Et de convivio notum eſt, [paſſim omnes loquuntur] id etiam Cirtenſis noſtri teſtatur oratio: ad epulas ſolenni die coeunt, cum omnibus liberis, ſororibus, matribus, ſexus omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, vbi convivium caluit, & inceſtæ libidinis fervor ebrietate exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, jactu offulæ vltra ſpacium lineæ, quâ vinctus eſt, ad impetum & ſaltum provocatur:

catur: ſic everſo, & extincto conſcio lumine impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt per incertum ſortis: & ſi non omnes operâ, conſcientiâ tamen pariter inceſti; quoniam voto vniverſorum appetitur, quicquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſultò, (nam & hæc nimis multa ſunt), quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim occultare & abſcondere, quicquid illud colunt, magnoperè nituntur? cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint. cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra? cur nunquam palàm loqui, nunquam liberè

congregari ſuſtinent, niſi illud quod colunt & interprimunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Vnde autem, vel quis ille, aut vbi Deus unicus, ſolitarius, deſtitutus: quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverunt? Iudæorum ſola & miſera gentilitas unum & ipſi Deum, ſed palàm, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt: cujus adeò nulla vis, nec poteſtas eſt, ut ſit Romanis numinibus cum ſuâ ſibi natione captivus. At [etiam] Chriſtiani quænam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogi-

cogitationes diligentèr inquirere? diſcurrentem ſcilicet, atque vbique præſentem: moleſtum illum volunt, inquietum, impudentèr etiam curioſum: ſiquidem aſtat factis omnibus, locis omnibus interrat: cùm nec ſingulis inſervire poſſit per vniuerſa diſtrictus, nec vniverſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid, quòd toti orbi, & ipſi mundo cum ſideribus ſuis minantur incendium, ruinam moliuntur, quaſi aut naturæ divinis legibus conſtitutus, æternus ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœleſti compage diviſa, moles iſta, quâ continemur, & cingimur, ſubruatur. Nec hâc furioſâ opinione contenti, aniles fabulas ad-

adſtruunt & annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortem, & cineres, & faviſſas: & neſcio quâ fiduciâ mendacijs ſuis invicem credunt. putes eos jam revixiſſe. anceps malum & gemina dementia, cœlo & aſtris quæ ſic relinquimus (vt invenimus) interitum denunciare: ſibi mortuis, & extinctis (qui ſicut naſcimur, & interimus) æternitatem repromittere. Indè videlicèt & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram reſolvatur: nec interſit, utrum feræ diripiant, an maria conſumant: an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt,

tiunt, pœna sit: si non sentiunt, ipsâ conficiendi celeritate, medicinâ. Hoc errore decepti beatam sibi, vt bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur: cæteris, ut injustis, pœnam sempiternam. Multa ad hæc suppetunt; ni festinet oratio: injustos ipsos, magis nec laboro, jam docui: quanquam etsi justos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui, sententijs plurimorum etiam vestra consensio est. nam quicquid agimus, vt alij fato, ita vos Deo addicitis. sic sectæ vestræ non spontaneos cupere, sed electos. Igitur iniquum judicem fingitis, qui sortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen scisciari, utrùmne sine corpore, an cum

cum corporibus? & corporibus quibus, ipsis ne, an innovatis, resurgatur? sine corpore? sine corpore, quod sciam, neq; mens, neq; anima, nec vita est. ipso corpore? sed jam ante dilapsum est. alio corpore? ergo homo novus nascitur, non prior ille reparatur. & tamen tanta ætas abijt, secula innumera fluxerunt, quis vnus [vllus] ab inferis vel Protesilai sorte remeavit horarum saltem permisso commeatu: vel vt exemplo crederemus? Omnia ista figmenta malesanæ opinionis, & inepta solatia à poëtis fallacibus in dulcedine carminis lusa à vobis nimiùm credulis in Deum vestrum turpitèr reformata sunt. Nec saltèm de præsentibus capitis experimen-

mentum,quàm vos irritæ pol-licitationis caſſa vota decipiant.dumquid poſt mortem impendeat,miſeri,dum adhuc vivitis, æſtimatis.Ecce pars veſtrûm, & major, & melior, vt dicitis,egetis, algetis, ope, re, fame,laboratis: & Deus patitur? diſſimulat? non vult,aut non poteſt opitulari ſuis. ita aut invalidus, aut iniquus eſt. tu qui immortalitatem poſtumam ſomnias, cum querquero quateris,cum febribus vreris, cum dolore laceraris, non tum conditionem tuam ſentis? non tum agnoſcis fragilitatem ? invitus miſer infirmitatis argueris,nec fateris? Sed omitto cõmunia.ecce vobis minæ,ſuppli cia,tormenta, & jam non adorandæ, ſed ſubeundæ cruces:

ignes

ignes etiam, quos & prædicitis,& timetis: vbi Deus ille? Qui ſubvenire reviviſcentibus poteſt, viventibus non poteſt? Nonne Romani ſine veſtro Deo imperant,regnant, fruuntur orbe toto, veſtríque dominantur? vos verô ſuſpenſi interim atque ſolliciti honeſtis voluptatibus abſtinetis ; non ſpectacula viſitis,non pompis intereſtis: convivia publica abſque vobis; ſacra certamina, præcerptos cibos, & delibatos altaribus potûs abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis.non floribus caput nectitis; non corpus odoribus honeſtatis; reſervatis vnguenta funeribus;coronas etiam ſepulchris denegatis, pallidi, trepidi, miſericordia digni,ſed noſtrorum deorum.

deorum. ita nec resurgitis miseri,nec interim vivitis. Proindè si quid sapientiæ vobis, aut verecundiæ est, definite cœli plagas,& mundi fata,& secreta rimari: satis est pro pedibus aspicere;maximè indoctis,impolitis, rudibus, agrestibus, quibus non est datum intelligere civilia, multò magis denegatum est differere divina. Quanquam, si philosophandi libido est, Socratem sapientiæ principem, quisquis vestrûm tantus est,si potuerit,imitetur. ejus viri quoties de cœlestibus rogabatur, nota responsio est: *Quod supra nos, nihil ad nos.* merito ergo de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis.quod oraculum idem ipse præsensit, iccirco vniversis

sis se esse præpositũ; non quòd omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset: ita confessæ imperitiæ summa prudentia est. Hoc fonte defluxit Arcesilæ, & multò post Carneadis, & Academicorum plurimorum in summis quæstionibus tuta dubitatio, quo genere philosophari, & cautè indocti possunt, & docti gloriosè. Quid, Simonidis Melici nonne admiranda omnibus & sectanda cunctatio? qui cùm de eo, quid, & quales arbitraretur dẽos ab Hierone tyranno quæreretur, primo deliberationi diem petijt: postridiè biduum prorogavit, mox alterum tantùm admonitus adjunxit: postremo cùm causas tantæ moræ tyrannus inquireret, respondit ille,

ille, quòd sibi, quanto inquisitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obscurior. Meâque opinione, quæ sunt dubia, vt sunt, relinquenda sunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temerè & audacitèr in alteram partem ferenda sententia est, ne aut anilis inducatur superstitio, aut omnis religio destruatur.

Sic Cæcilius, & renidens (nam indignationis ejus tumorem effusæ orationis impetus relaxaverat.) Et quid adhæc (ait) audet Octavius, homo Plautinæ Prosapiæ, vt pistorum præcipuus, ita postremus philosophorũ? Parce, inquam, in eum plaudere: neque enim priùs exultare te dignum

dignum est concinnitate sermonis, quàm vtrinque plenius fuerit peroratum; maximè cum non laude, sed veritate disceptatio vestra nitatur. Et quanquam magnum in modum me subtili varietate tua delectârit oratio, tamen altiùs moveor, non de præsenti actione, sed de toto genere disputandi; quòd plerunque pro differentium virtibus, & eloquentiæ potestate, etiam perspicuæ veritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum est auditorum facilitate, qui dum verborum lenocinio à rerum intentionibus avocantur, sine dilectu assentiuntur dictis omnibus, nec à rectis falsa secernunt: nescientes inesse, & in incredibili verum, & in verisimili mendacium.

ium. Itaque quò sæpiùs asseverationibus credunt, eò frequentiùs à peritioribus arguuntur: sic assiduè temeritate decepti, culpam judicij transferunt ad incerti querelam, vt damnatis omnibus malint vniversa suspendere, quàm de fallacibus judicare. Igitur nobis providendum est, ne odio identidem sermonum omnium laboremus: ita vt in execrationem & odium hominum plerique simpliciores efferantur. Nam incautè creduli circumveniuntur ab his, quos bonos putaverunt: mox, errore consimili jam suspectis omnibus, vt improbos metuunt, etiam quos optimos sentire potuerunt. Nos proinde soliciti, quòd vtrinque in omni negocio differatur, & ex alterâ parte

parte plerumque obſcura ſit veritas, ex alterâ lateat mira ſubtilitas (quæ nonnunquam ubertate dicendi fidem confeſſæ probationis imitetur) diligentèr, quantùm poteſt, ſingula ponderemus; ut argutias quidem laudare, ea vero quæ recta ſunt, eligere, probare, ſuſcipere poſſimus.

Decedis (inquit Cæcilius) officio judicis religioſi. nam perinjurium eſt, vires te actionis meæ intergreſſu graviſſimæ diſputationis infringere, cùm Octavius integra & illibata habeat ſingula.

Si poteſt refutari id quod criminaris, inquam, in cõmune, niſi fallor, compendiũ pretuli,

tuli, vt examine ſcrupuloſo noſtram ſententiam non eloquentiæ tumore, ſed rerum ipſarum ſoliditate libremus. nec avocanda, quod quereris, diutiùs intentio, cum toto ſilentio liceat reſponſionem Ianuarij noſtri jam geſtientis audire.

Et Octavius: Dicam equidem, vt potero, pro viribus; & adnitendum tibi mecum eſt, vt conviciorum amariſſimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec diſſimulabo principio ita Natalis mei errantem vagam, lubricam, nutaſſe ſententiam, vt ſit nobis ambigendum, utrum ſua eruditio turbata ſit, an vacillaverit per errorem. nam interim

interim deos credere, interim se deliberare variavit, vt propopositionis incerto, certior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in Natali meo versutiam nolo, non credo: procul est ab ejus simplicitate subtilis vrbanitas. Quid igitur? vt qui rectam viam nescit, vbi, vt fit, in plures vna diffinditur, hæret anxius, nec singulas audet eligere, nec vniversas probare: sic cui non est veri stabile judicium, prout infida suspicio spargitur, ita ejus dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si Cæcilius identidem in contrarijs ac repugnantibus jactetur, æstuet, fluctuetur: quod ne fiat vlteriùs, convincam, & redarguam quamvis diversa, quæ dicta sunt, unâ ve-

veritate confirmata, probataque; nec dubitandum ei de cætero eſt, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægrè ſe ferre, ſtomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cæleſtibus diſputare : ſciat omnes homines ſine delectu ætatis, ſexus, dignitatis, rationis, & ſenſus capaces & habiles procreatos; nec fortuna nactos, ſed natura indeptos eſſe ſapientiam: quin ipſos etiam philoſophos, vel ſi qui alii artium repertores in memorias exierunt, priuſquam ſolertia mentis parerent nominis claritatem; habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos. at verò divites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſpicere